

Ac. Sant

SKOL

Niv. 2
Nedeleg 1954

DA STUMADENN CHWECHMIZIEK

A GELENNOUR IEZH

T A O L E N N .

Breizh ha Fryslân, gant A. ar C'Halvez	paj.	1
Lizher gant an Dr.KoK	-	1
Kelennadurezh ar Frizeg, gant A. ar C'Halvez	-	3
Kartenn bro-Friza e Rouantelezh an Izelvroioù	goloenn gentañ	
Kartenn ar Yezhoù e Friza	paj.	2
Doareoù dre vras diwarbenn bro-Friza hag an Izelvroioù	-	3
Ar Yezh frizek	---	6
An Emsav frizek	-	8
Ar Frizeg e buhez ar vro	-	12
Ar Frizeg kelennet evel eil yezh	-	14
Frouezh ar skoliata frizek e skolioù an derez kentañ	-	15
Skolioù - arnodiñ	-	16
O klask ur reolenn skoliata	-	18
An implij eus an amzer e Skol-Arnodiñ Oosterend	-	21
Ar frouezh kentañ	-	22
An amzer da zont	-	25
Klozadurioù	-	28
Notennoù	-	28
Levrlennadurezh	-	29
Douaroniezh Vreizh	-	30
Kenstudi	-	31
Levrioù evit ar Vugale hag ar Skolioù, gant H.Konan	-	34
Pajenn an Tiegezhioù brezhonek, gant H.Konan	-	34

KELENNA DUREZH AR FRIZEG
BREIZH HA FRYSLÂN

Kudenn ar Brezhoneg e Breizh a zo disheñvel e meur a geñver diouzh kudenn ar Frizeg e Fryslân. Breizh a zo ur vro kalz brasoc'h, met ar Brezhoneg n'eo bet morse yezh ar vro a-bezh. Ar Brezhoneg a zo ur yezh keltiek ; ar Galleg a zo ur yezh Latiniek, ha diaes eo mont eus an eil d'eben.

Gorread Fryslân a zo an hanter eus hini unan eus hor departamantoù, met ar Frizeg a oa komzet gwechall ar vro a-bezh. Ar Frizeg hag an Hollandeg a zo div yezh germanek ha dre-se eo aes tremen eus an eil d'eben hag amprestañ gerioù. Met an Hollandeg a zo ur yezh vihan e-skoaz ar Galleg ; hep dale ne vo ken implijet en Indonezia, hag ar Saozneg e ziskaro e Surinan.

Kalz a heñvelgerioù a zo ivez etre Breizh ha Fryslân. Div vro vihan e stourm da virout ar sevenadur a ra e fersonlezh hag e finvidigezh. Il lañs a zo aet neorvat gant Fryslân. Deomp-ni d'ober hor ned eus e skiant-prenañ.

In danevell-nîñ a zo bet kaset da Vinistrerezh an Deskadurezh, an Ijinoù Kaer hag ar Skiantoù, e Den Haag, d'an 28 a viz here 1954.

A-greiz kalon e trugarekaomp an holl dud e deus hor skoazellet e sturm pe sturm, dreist-holl :

Ministrerezh an Deskadurezh an deus graet pep tra a oa en e c'halloud evit plaenat an hent dirazomp ;
an Dr.Kok, Renner an Akademi Frizat, hag an deus renet hor studioù, war e'houlenn ar Ministrerezh, gant kalz a basianted, hag an deus bet ar vadelezh da lenn pizh an dornskrid ;
an Dr.Noonen, kelennner war ar Galleg e Skol-Veur Kêr Amsterdam, hag an deus troet dinp e Galleg al levrioù hollandek ;
Leanezed Klavdi Sant-Bonifas, e Ljouwert, hag a zo bet evidomp e-pad daou viz, ostizien dispar.

~~~~~

Leeuwarden, le 10 octobre 1954

Cher Monsieur l'abbé,

Avec grand intérêt j'ai lu votre rapport. Je crois qu'il n'est pas seulement très intéressant et très bon, mais aussi d'une grande importance pour nous et pour vous. Il ne manquera pas d'attirer l'attention de tous ceux qui prennent intérêt à ce sujet. Je crois que vos observations sont claires et exactes, je n'ai pas trouvé les conclusions moins correctes. J'ai noté quelques petites inexactitudes dans l'orthographe des noms frisons, etc.... Les voici.... Voilà tout.

Je vous félicite de votre bon travail.

Dr. W.Kok

Kartenn ar Yezhoù e Fryslân

Alc'hwez :

- trefodach hollandek
- A rannyezh an Douar (Klaeifrysk)
- A' eilrannyezh
- B rannyezh ar Forest (Wâldfrysk)
- B' eilrannyezh

Notenni: War "AL LIA", gouere-eost 1951, Niverenn 27, e vo kavet kartennoù klokoc'h gant anvioù frizek.

K E L E N N A D U R E Z H   A R   F R I Z E G

gant A. ar C'Halvez.

RAKLAVAR

D'ar 1 a viz ebrel 1950, e tigore e Friza, anezhi ur rannvro eus hanternoz an Izelvroioù, 9 skol divyezhek. Er skolioù-se e vije kelonnet ar vugale da gentañ e Frizeg, e-pad un nebeut bloavezhioù, evit o lakaat tann-ha-tann da c'houde war an Hollandeg.

An hent gwellañ da zigeriñ spered ur bugel ez eo kelenn anezhañ da gentañ en e yezh c'henidik ; met ar seurt skoliata ne c'hell bezañ efedus ha frouezhus nemet ma vez kendalc'het pell-awalc'h gentañ. An deiz a hiziv, n'hell ket ur bobl bennak mi-rout he yezh ma ne vez ket desket ar yezh-se er skolioù ; ha ma tegouezh dezhi koll he yezh e kollo ivez da heul ar sevenadurezh stag ouzh ar yezh. Pa gomzomp eus se - venadurezh e fell dimp komz "eus ar pezh a ra doareoù-bevañ ur bobl bennak, el lec'h mañ-lec'h. Ar sevenadur-se en em ziskouez en ijinou-kaer, er gevredigezh, er gizioù ha kustumoù a bep seurt, hag er Relijion." (Eliot p.120) Ur gwall-fazi e vije krediñ e c'hell ur bobl treiñ kein d'he sevenadur a-daol-trumm evit kemerout un doare sevenadur all. E gwirionez, ur bobl hag a zilez he sevenadur dezhi hec'h-unan, a goll pep doare sevenadur. Ha kement-se a vo eviti ur c'holl diremed pe dost. Trawalc'h ez eo lenn ar pezh a skriv diwar o fenn o-unan ar pobloù a zo en em lezet da ober an taol diskiant-se evit kompren raktal pegen gwir ez eo an dra-se. (2)

Ne fell ket da dud Friza en em lakaat en ur riskl evel-se. Met ur vro vihan ez eo Friza; ezhomm he deus da vezañ skoazellet gant ur sevenadur brasoc'h ha da zarem-prediñ ar rannvroioù war he zro. Setu perak ez eo ret dezhi degemer an Divyezhegezh. Kelennus-dreist ez eo bet ar skolioù divyezhek-se evidomp : rak un taol-esae ez int c'hoazh, ha dre-se e oa aes-tre dimp studiañ istor ar skolioù-se, gwelout petore diaezamantoù o deus bet kavet war o hent hag ivez penaos eur deuet a-benn da drec'hif war an diaezamantoù-se ha da gaout a-benn ar fin ar stumm reizh da skoliata.

Setu perak hor boa soñjet e penn kentañ ar bloaz 1953 goulenn ur skoazell arc'han-digant Gouarnamant an Izelvroioù dre hanterouriezh Burev Meur ar Skolioù ha Skolioù-Meur Bro-C'Hall (96, bali Raspail, Pariz 6), evit mont d'ober ur studiadenn e-pad daou viz e bro-Friza. Ur respont vat a resevjomp hag evel-se hon eus gallet tremen ur pennad amzer e Friza, hag ispisial e Ljouwert (Leeuwarden) e-pad miz gouere ha miz eost 1954.

Frouezh hon enklaskoù ez eo ar skrid-mañ. Er penn kentañ e vo kavet ur studiadenn diwarbenn kenreizhadur ar Skolioù en Izelvroioù. Neuze hon eus lakaet un nebeut notenoù diwarbenn douaroniezh hag istor bro-Friza da sikour al lenner da entent ervat un nebeut tuioù eus ar gudenn... Met dre ma'z aemp war-raok gant hol labour, hon eus gwelet e oa ret deomp ivez lavarout ur ger bennak diwarbenn an aergelc'h en deus roet tu d'an taol-esae-se, aergelc'h krouet gant an Emsav Sevenadurel Frizat hag ar stourm kaset endro evit reiñ d'ar Frizeg ur plas e buhez ar vro. Al lodenn gentañ eus hor studiadenn a vezo diwarbenn ar Frizeg a-ziavaez d'ar skolioù, hag en eil lodenn e vo kavet ar pezh a sell ar Frizeg hag ar skolioù.

L O D E N N   G E N T A N

Pennad kentañ. - Doareoù dre vras diwarbenn bro-Friza hag an Izelvroioù.

DOUARONIEZH.- Unan eus an unnek rannvro a zo oc'h ober an Izelvroioù ez eo Friza. Evel ma ouzer, un nebeut ez eo bihanoc'h an Izelvroioù eget Breizh. Ar sifroù amañ war-lerc'h a roio tu d'ober meur a genveriadenn.

	IZELVROIOU (Nederland)	FRIZA (Frysland)	BRIZH
Gorread	33 228 km ²	3 200 km ²	35 306 km ²
Poblañs	10 100 000 (1950)	469 627 (1953)	3 000 000
Petister	294 dre gm ²	150 dre gm ²	86,5 dre gm ²

(AL LIAM p.42; "La Hollande" p.9; "Annuaire de Bretagne" p.42)

Stank-meurbat ez eo ar boblañs eta e Friza pa soñjer ez int dreist-holl maevidi o vevañ hepken, kouls levarout, diwar al labour-douar hag ar magañ-chatal. Ret eo d'an dud divroañ avat : mont a raer da labourat da Amsterdam, da Rotterdam. Kuitant a raer ar vro evit mat evit mont da Aostralia ha dreist-holl d'ar C'hanada.

GOVERNAMANT HA MERADUREZH-VRO.- E penn pep rannvro ez eus ur Gouarnamant Rannvroel ennañ : Komiser ar Rouanez anvet gant ar Rouanez, hag ur Gambr Rannvroel, ar Stadoù Rannvroel, enni 50 kannad anvet dre vouezhiadegoù a-berzh an holl. Hebeut-tre a veli he deus ar gambr-se. Ar Burev-Pad a zo ennañ 6 ezel.

E penn pep kumun ez eus ur c'huzul anvet dre vouezhiadegoù hag ur bourc'h-vestr anvet gant ar Rouanez ivez. An holl gêrioù o deus ur c'huzul, met ar c'hêriadennoù diwar ar maez a zo bodet asamblez e kumunioù bras heñvel ouzh hor c'hañtonioù a Vreizh. Evel-se ez eus e Friza : 11 kumun-kêr ha 33 kumun kanton.

KREDENNOU HA KOSTEZENNOU POLITIKEL.- Holl vuhez politikel ar vro a zo levezonet gant ar c'hredennoù relijiel ha politikel. Dre-se ez eo ret gouzout ervat petore pouez he deus pep kostezenn. An teir gostezenn bennañ a zo stag ouzh an teir Relijion merket anañ da gentañ.

	IZELVROIOU	FRIZA
Katoliked	38,47 %	7,3 %
Iliz Protestant Izelvroat	31,03 %	39,7 %
Iliz Protestant Kalviniat	9,8 %	24,4 %
Ranncredennoù a bep seurt	3,6 %	5,2 %
Distag	17,04 %	23,4 %
Kostezenn Gatolik	28,67 %	6,7 %
Kristenien Istorel	8,92 %	16,3 %
Kostezenn enep ar Reveulzi	11,31 %	22,8 %
Kostezenn Frankizour	8,83 %	8,6 %
Sosialisted	28,97 %	36,6 %
Komunisted	6,16 %	4,6 %
A bep seurt	7,14 %	4,4 %

AR SKOLIOU . - Renerezh meur ar skolioù a zo etre daouarn Ministr an Deska - durezh, an Ijinoù Kaer hag ar Skiantoù, gant Kuzul an Deskadurezh ouzh heñ skoazellañ. (15 ezel).

DESKADUREZH UHELAN.- Bez'ez eus enni 4 Skol-Uhel ha 6 Skol-Veur : 3 Skol-Veur oc'h aparchantañ ouzh ar Gouarnamant : Leiden, Groningen, Utrec'ht; Skol-Veur Kuzul kêr Amsterdam, ar Skol-Veur Gatolik e Nimega; hag ar Skol-Veur Kalviniat en Amsterdam. Bez'ez eus tri grad akademiel : ar "c'handidatus", an "doktorandus" hag an "doktor" goude difennidigezh un dezenn...

DESKADUREZH AN EIL DERZ a vez roet er "Gymnasia" (skolajoù klasel, 6 vloavezh studi), en H.B.S. (skolajoù modern gant 5 vloavezh studi) hag el liseoù a zo anezho ur c'henaoadur eus an div skol all. Eus ar Skolioù-Meur e teu mistri an eil derez (44 %) pe eus ar skolioù oc'h cozañ kolennerien evit an eil derez. Ma teuont eus ar skolioù divvezhañ-mañ e c'h'allont kaout Brevet an Deskadurezh eus an eil derez (M.O. Akte) A (a zo da gefveriañ gant ar c'handidatus) pe B (a zo da lakaat keñver-ouzh-keñver gant an doktorandus)

DESKADUREZH VICHERTEL.- Dre na tle an deskadurezh vicherel bastañ da holl ezhomtoù ar Vro, ez eus bet roet lusk dezhi da vat, ha liesdoareet ez eo kenañ. Trawalc'h ez eo deomp lavarout e kaver enni an holl zerezioù deskamant : derez kentañ, eil derez ha derez uhelañ.

DESKADUREZH AN DEREZ KENTAN.- Ar skolioù-herberc'hiañ (Kinderg"arten) a gemer ar vugale etre 3 bloaz ha 6 bloaz echu. Dal na vez echu o c'hwec'h vloaz ez eont da skol an derez kentañ elfennel, dezhi 6 vloavezh-studi pe c'hwec'h klas. Ar c'hlas kentañ eo hini ar bloavezh kentañ. E-pad an daou vloavezh diwezhañ, e krog ar vugale o deus c'hoant da vont e skolioù an eil derez da studiañ ar Galleg pe ar Saozneg. Ar skolidi, echu ganto o studi, met hep bezañ heuliet penn-da-benn al lezenn diwarbenn darempredañ ar skolioù, a c'hell chom er skol ur bloavezh pe zacu ouzhpenn (7vet hag 8vet klas) hag e vez roet dezho un deskamant pratik bennak. Ar skol a zeu da vezañ ur Skol Izel Astennet.

Testeni-studi ebet na vez roet da zibenn ar studioù eus an derez kentañ. Ar skolioù-klokaat eus an derez kentañ (U.L.O.) a bad ar studioù enno peurvuiañ pevar bloavezh, awechoù tri hepken, a brient ar skolidi d'un arnodenn.

E skolioù a-ratozh e vez desket skolaerezed ar skolioù-herberc'hiañ. Mestri ha mestrezed ar skolioù kentañ elfennel hag ar skolioù-klokaat a vez stummet er Skolioù Normal e-pad pevar bloavezh. E dibenn ar pevar bloaz-se e tremen ar skolidi un arnodenn evit kaout ar Brevet Skolaer. Ur gevrenn distag a brient ar skolidi d'ar Brevet Uhelañ, a vez ret d'ar Renerien kaout. Bez'ez eus Adtestenioù war ar Galleg, ar Germaneg, ar Saozneg, al labourioù-dorn, ar c'horfembregerezh, ar jedoniezh. Un testeni-studioù elfennel frizek a vez roet gant an A.F.U.K. (Burev Deskadurezh ar Frizeg).

ENSELLEREZH SKOLIOU AN DEREZ KENTAN.- Bez'ez eus tri Enseller-Meur o chom e Groningen, Nimega, Haag, ha neuze ensellerien evit skolioù ar c'hentañ derez. War bannvroioù an Hanternoz ec'h en em astenn beli Enseller-Meur Groningen : Groningen, Drente, Overijssel. E Friza ez eus pevar enseller evit ar skolioù eus ar c'hentañ derez : bro-Leeuwarden (ar gêrbenn), bro-Sneek, bro-Dokkum ha bro-Herenveen.

RENNEREZH SKOLIOU AR GOUARNAMANT a zo fiziet er C'Huzulioù-kumun hag e Strollad ar Bourc'hvestr hag ar Chuined. Ar SKOLIOU DISHUAL a zo e karg kevredad pep Skol. (Idenburg, p.22) Merket ez eo a-berzh al Lezenn ar reolennoù da vezañ heuliet evit pezh a sell ouzh danvez ar studioù hag eurioù ar c'hentelioù. Er SKOLIOU DISHUAL sikouret gant ar gouarnamant e vez gourc'hemennet heuilh d'an nebeutañ ur program resis.

EVIT PEZH A SELL AN DISPICHOU ER SKOLIOU-STAD e vez ingalet an traoù en doare na vez daskoret gant ar Gouarnamant d'ar c'humunioù gopre ar skolaerien hag ivez ar paeamantoù evit ar retred da zont. Ar frejoù all e skolioù ar Gouarnamant, dreist-holl ar re a sell ouzh sevel skolioù nevez pa zerc'hel anezho, an dafarou-kelenn, an diankachoù-skol a zo e karg ar barrez. (Idenburg, p.23)

Skoazellet e vez ar Skolioù Dishual en doare da lakaat ar Skolioù Stad hag ar Skolioù Dishual da vezañ par dirak Kefioù ar Vro.

UN NEBEUT FEURIADOU.

	Skol Stad	SKOLIOU KENTAN DEREZ ELFENNEL			War an dro	Niver klok an holl skol.
		Skolioù Dishual protest.	Katol.	re all		
Skolioù	256	249	34	3	286	542 (1953)
Skolidi	26 021	29 234	5 058	508	34 800	60 831

	Skol Stad	SKOLIOU U.L.O.		War an dro	Niver klok an holl skol.
		Skolioù Dishual protest.	Katol. re all		
Skolioù	25	25	5	30	55 (1947)
Skolidi	3 436	2 913	452	3 365	6 801
SKOLIOU EIL DEREZ					
Skolioù	9	4		4	13 (1948)
Skolidi	2 127	693		693	2 820

N.B. Abaoe 1950 ez eus ur skol gatolik eus an eil derez H.B.S. e Bolsward gant 120 a skolidi onni.

Eil Pennad. - AR YEZH FRIZEK .

Ur yezh c'hermanek eus an hevelep strollad hag ar saozneg ez eo ar Frizeg. Hervez an hengounioù, Winfrid pe Wynfrith (an hini a zo deuet da vezañ Sant Bonifas) a brezege an Aviel da Friziz en e yezh e-unan hep jubennour ebet (3). Evel ma lavar ar c'hrennlavar saoznek :

" Bread, butter an green cheese
are good English and good Friese. "

STAD AR FRIZEG. - Gwechall e veze komzet ar Frizeg er vro en en astenn eus Kêr Haag betek harzoù an Danmark hag ar vro-se e veze graet anezhi : Frisia Magna . Bez e oa anezhi :

- Friza ar C'Huz-Heol ar West Lauwers pe Friza eus an Nederland, ha Groningen,
- Friza eus ar Sav-Heol en Alamagn,
- Friza eus an Hanternoz, warodoù ar Slesvig Alanan diouzh tu ar C'Hornog, hag an inizi e-kichen.

Met eo ar Frizeg da goll e Friza ar Sav-Heol hag ar C'Huz-Heol, hag e Groningen. Komzet e vez c'hoazh e Friza eus an Hanternoz gant 12.000 a dud diwar an 50.000 a zo er boblañs. Komzet e vez ivez e Friza an Nederland gant ul lodenn vat eus ar boblañs. E c'hwec'h kêr e komzer ur yezh trefoet, enni 60 pe 70 % a c'herioù frizek ; met eno e kaver ivez div enezennad hollandek o komz un trefoedaj hollandek pe hensaoznek (4).

Ur mzevezh fall e voe ar XVIvet kantved evit ar Frizeg. Argaset e voe diouzh ar veradurezh-vro gant Charlez V a vro-Spagn a sujaz ar vro ; ha gant ar Brotestantiek e voe argaset er-maez eus an Ilizoù, en desped d'ar pezh a c'helled bezañ en gortoz.

Pet a dud a gomz Frizeg ? N'eus bet biskoazh niveradeg ebet da spisaat kement-se hag e rankomp mont dre varteze war an dachenn-se. Tud a anaoudegezh o deus bet lava-
ret deomp penaos 95 % eus an dud a zo o chom e Friza eus an Nederland a gompren Frizeg, 90 % a zo barrek d'her c'honz ; 70 % her c'honz e gwirionez en o buhez pendeziek, da lavarout eo 300 000 a dud. Darn a nac'h ez eo gwirion an niveroù-se ; met d'hor mero ne dint ket gouest da varn an traoù evel ma'z eo dleet. Goude an niveradeg e 1949 , e lavare unan eus an nivererion da un den a bouez eus bro-Friz : "Mañ, e Leeuwarden, an holl dud pe dest a gomz Frizeg" hag un nebeut deizioù goude e teue kement-mañ gant un all : "N'eo ket stank e Leeuwarden an dud a gomz Frizeg !" An den kentañ en doa komzet Frizeg ouzh an dud, hag an eil en Hollandeg, hag evel m'eo diwezhkek ar boblañs e Leeuwarden e responte pephini er yezh a veze komzet outañ. (5)

Derc'hel a ra an divroidi da gomz yezh o zud-kozh hag he deskiñ a reont zoken d'o bugale, en doare ma harz pelloc'h zoken eget yezh an divroidi hollandat. Ur pastor protestant hollandat o chom e Nimega a skrive kement-mañ ur wech distro d'ar gêr, goude bezañ bet o weladenniñ ar Friziaded divroet d'an Alamagn : "Sellet fall e vez ur Friziad hag a zilez e yezh. Etrezo ne gonzont nemet Frizeg. O bugale, o bugale-vihan hag o douarened vihan ha n'o deus ket bet gwelet biskoazh an Heiteland (Vaterland) a gomz ar yezh kozh." (F.N. I.3.1947) (7)

Evel n'hon eus merket uheloc'h, ez eus tud o tivroañ e diabarzh ar Stad Neerlandat (war a levarer ez eo ar c'hard eus poblañs Amsterdam a orin frizat), ha tud all o vont d'en en ziazezañ d'ar broioù-tramor. Pouez en deus an darvoud-se war gudem ar yezh e Frize e daou sturm : ar re zivroet a zo pratikoù nat d'ar mouladurioù frizek ha neuze gant ar soñj e vo ret dezho divroañ narteze, ez eo deuet an dud da sellet an divyezhegezh evel un dra ret, ha dougetoc'h a ze ez int da zeskiñ ar yezhoù estren.

War ar maez, e talc'h an dud da gonz Frizeg ouzh o bugale. War a greder, ez eo dloet kenent-se d'ar skouer vat roet gant tud uhel ar parrozioù : pastored, medesined, notered hag o deus poaniet, dreist holl abaoe 1920, da ober gant ar Frizeg yezh o ziegezh, betegout na vije deuet ar yezh da vezañ un trefoedaj frizek-hollandek. Kreñvoc'h a se ez eo deuet ar yezh da vezañ ha barrekoc'h da drec'hiñ yezh an estrenien.

Er c'herioù e palc'h an trefoedaj da goll tachenn : degemerout a raer an Hollandeg pe ar Frizeg (80% ha 20%). Da heul un taol-bruderezh kaset endro gant tud a studi, ar gonderanted (hag a intent ervat abegoù'zo!) a zo deuet da welout talvoudegezh ar Frizeg ha ne chomont ket etre daou soñj evit ober gantañ ! E Leeuwarden, e soñjer e vez graete mui ouzh mui gant ar Frizeg ; net en argoll e vije en ur gêr vihan evel Drachten 'lec'h ez eus bet savet un uzin Philipps e 1950. Ouzhpenn mil a dud a oa o labourât enni e deroù ar bloaz 1954 ha war greskiñ ez eont ken e c'halljent bezañ un daou vil bennak a-benn bremañ. (F.N.I/5.1.1954)

RANNYEZHOU, DOARE SKRIVAN, GERIOU NEV Z. - Bez'ez eus div rannyezh ha div eil - rannyezh. Met n'eus kudenn ebet da heul ar rannyezhoù - se peogwir e c'hell an holl en em gomprenn diboan tre. Diazezet ez eo ar rannyezh lennek, ar Frizeg klasel, war rannyezh an "Douar" evit ar muiañ, nemet evit un neboudig traoù 'lec'h na'z eus bet miret un distagadur koshoc'h, hini ar "Forest".

En XIX^{vet} kantved e voe klasket meur a wech reolenañ an doare-skrivañ. An taol esae kentañ, hag a glaskte adsevel doare-skrivañ ar barzh-skolaer Gysbert Japiks, ne zeuas ket da vat : re a gemadonoù a oa deuet er yezh abaoe ar XVII^{vet} kantved. An eil taol-arnod, o klask degemerout un doare-skrivañ graet evit holl yezhoù ar Broioù Germanek, ne reas ket berzh kennebet. Er bloaz 1876, Breuriez ar Yezh hag al Lennegezh Frizek, a zivizas diskoulmañ ar gudenn, ur wech evit nat, hag a zilennas ur burev evit se. 'Benn 1878 e oa echu labour tud ar burev-se hag enbannet e voe o danevellskrid er bloaz 1879 dindan an anv-mañ "DE FRYSKE BOEKSTAVERING". Adaozet e oa bet an doare-skrivañ diouzh skouer an Hollandeg, met dre na oa c'hont da chom tost-tre d'an distagadur e voe ret dilezel un dra bennak ha reiñ d'un toullad lizherennoù un dalvoudegezh nevez (F.N.I-5.I.1944) Er bloaz 1944, o vezañ na oa diviet pe dost an holl levrioù frizek e soñjas gant Kuzul an Tmsav evit ar Frizeg e oa ar c'houlz da cunat c'hoazh muioc'h an doare-skrivañ hag e pedas an Akademi Frizat dangemerout an traoù war he c'hont. Ur poellgor, ennañ 7 ezel, yezhoniourien, kelennerien ha skrivagnerien, a ginnigas ur reizhskrivadur nevez a voe degemeret gant an holl. (F.N.I.9.1945)

En em c'hraet ez eo ar yezh diouzh ar vuhez vodern anezhi hec'h-unan, loulz lavarout. Iesaet ez eo bet an endroerezh-se gant an nesañded a zo etre an Hollandeg hag ar Frizeg, ha kalz a c'herioù a zo bet amprestet ivez digant ar geriadur etre - vreadel, dre hent an Hollandeg a seblant troet kentañ gant ar gerioù gallek. Un dilost frizek a zo bet aozet d'ar gerioù-se, hervez ijin ar Frizeg, ha neuze bep tro ez eus bet roet dezho ur gwiskamant frizek. (7)

Da skouer :

Hollandeg	exclameren	fixeren	functie	indicatie
Frizeg	eksklamearje	fiksearje	funkje	indikaesje

Pinvidikaet ez eo bet c'hoazh ar yezh gant gerioù nevez krouet gant ar bobl hec'h-unan.

AL LENNEGEZH FRIZEK .- Kollet ez eo an testenioù kozh, met dre vour a hent e c'heller en un doare diarvar gouzout e oa e Friza an VIII^{vet} kantved ul lennegezh istorganoù heñvel-awalc'h ouzh ar barzhonegoù kozh Inglek-saozneg hag islandek. Dianav ez eo chomet ar Romantoù kourtez da vro-Friza, rak stad ar gevredigezh er vro n'helle ket reiñ lusk d'ur seurt lennegezh. Dielloù a wirouriezh, darn

mezh e tont eus an XIVvet kantved, hag a oa da vezañ desket dre'n efvor ha displeget a-veur-uhel, a gaver costum bimadelloù ha gwir bezhoù-barzhoniezh ez eo arroudennoù diwarno.

Aloubidigezh ar vro gant an Aostrianed-Bourgignoned a voe pennkeoz d'an diskar a zevas e-pad ar XVI, XVII, XVIIIvet kantved. D'ar mare-se koulskoude e kaver ur barzh a dalvoudegezh Gysbert Japiks (1603-1666) anezhañ un den desket-bras, anaoudek war lennegezhioù an Henanzer glasel, treet ivez kenañ gant ar Gallog. En e oberioù barzhel e kaver barzhonegoù-karantez, divizoù hag un droidigezh war rim eus ar Psalmoù. E-pad an XVIIIvet kantved e klasko neur a hini drevezañ anezhañ, met n'eus bet hini ebet par dezhañ.

E-doug an XVIIIvet kantved e voe gwelet o kreskiñ ul lennegezh pezhioù-c'hoari, met al lennegezh-se a dalvez dreist-holl e-keñver istor ar gevredigezh ha ket e-keñver al lennegezh rik.

En XIXvet kantved ez eus da verkañ dreist-holl un nebeut studioù skiantel war ar yezh, hag en o zouez an embannidigezh eus ul labour pouezus-meurbet gant Evervinus Wassonbergh : "Skrid-skoazellañ d'ar Yezhoniezh Frizek".

A-hed hanterenn gentañ an XIXvet kantved e vleunias ar Romantelezh. Treiñ a reer o Frizeg ar skrivagnerien diouzh ar c'hiz evel Shakespeare hag ar Romantelourien estren vrudet. Gerben Colmjon (1828-1884) a embann er bloaz 1863 e Yezhadur, a zo bepred diazez an doare-skrivañ a vremañ ; ha betek e varv e talc'ho da voulañ ar GERIADUR FRIZEK. Ha war e lerc'h e teuo Waling Dyskra, ur barzh hag ur gverinonour, da generout en e garg al labour-se (1885-1910).

Goude ar Romantelezh e voe tro al lennegezh-pobl ha daoust d'o sioù bras, ar skridoù-se a zo da vouliñ dre na zint skrivet en ur yezh bev ha saourus, un dudi. Er bloaz 1915 ur strollad skrivagnerien yaouank, gant Douwe Kalma en o fenn (1896-1953) a stag da bleustriñ war al lennegezh eviti hec'h-unan hag e tigor ganto ur maread a asginivelezh en deus douget frouezh dija hag a zo leun c'hoazh a bromesaoù.

Hiziv ez eo bodet an darn vuiañ eus ar skrivagnerien endro d'an dastumadenn "DE TSJERNEN". D'ar 27 a viz Gouere 1954 he doa 520 komananter, ar pezh a zo un niver brav pa soñjer e niver holl boblañs ar vro ; ha kenent-se a zo ur merk mat evit al lennegezh frizat a-vremañ hag evit ar bobl frizat hec'h-unan. Eus ar bloaz 1945 betek ar bloaz 1948, ez eus bet moulet 19 muioc'h a skridoù en Hollandeg eget e Frizeg, met 34 gwech niverusoc'h ez eo al lennerien hollandat eget al lennerien frizat. (Kok p.I) (8)

Er bloaz 1948 e voe aozet ur "Sizhunvezh al Levrioù frizek" dindan baeroniezh Kuzul-Meur an Ensav Frizek, hag e voe gwerzhet 10,000 levr frizek. Pa voe roet d'ar barzh Fedde Schurer ar priz lennegezh Gysbert Japiks, e savas an Doktor Vroom, kannad Ministrerezh an Deskadurezh, e vouezh evit neuñ labour Friziz war dachenn ar sevenadurezh : "Avi en eus ouzhoc'h, enezhañ, tud Friza ! Stignet he deus ar gêr-nañ he bannioloù en oner d'un darvoud a lennegezh. Inat eo, hec'h eus anañ ar pezh hon eus dienez anezhañ e bro-Holland : ur bobl o prizout traoù ar spered. Va gourc'hemenoù a ran d'ur vro hag a oar dougen bri d'hec'h arzourien !" (F.N. I.4.1949)

PENNAZ TRI. - AN ENSAV FRIZEK .

Kevrenn skiantel an Ensav Frizat ez eo Akademi bro-Friza. Savet e voe er bloaz 1938, ur c'hant vloaz bennak goude ma oa bet serret Skol-Veur Franeker ; pal an Akademi a oa kempouezañ e kement ha ma'z eus tu ar gwallgoll a oa bet serridigezh ar Skol-Veur : " Ur Strollad labourerien ez eo hag en en ro da studi ar skiantoù a sell ouzh bro-Friza, ouzh ar Bobl frizat hag ouzh he sevenadur. Klask a ra tizhout he fal :

- A) Dre aozañ strolladoù-labour, gant pep a dachenn,
- B) Dre aozañ boñadegoù, prezegennoù,
- K) Dre embann frouezh hec'h enklaskoù,
- D) Dre zastum dielloù ha skridoù o tennañ d'ar c'heriadurezh, d'ar buhezskriverezh, d'al levrlennadurezh, da skouer.
- E) Dre ober pe sikour ober enklaskoù a ouiziegezh,
- F) Dre gas en-dro labourioù a bep doare notret gant al lezenn hag a c'hellfe he sikour da dizhout he fal.

Heuliet he deus an Akademi he roll-labour pizh-ha-pizh. Toll al labourioù kaset da benn dija he diskouez en un doare splann-meurbet.

A) Bez'ez eus broc'h 14 kâvrenn o plodiñ gant an Hendraouriezh, ar Vevoniezh, an Disavouriezh, an Testadouriezh, ar Verinoniezh, an Istorouriezh, al Labour-Douar, an Douarouriezh, Istor al Lonnegezh, ar Sonerezh, ar Golenouriezh, ar Gevredadouriezh, an Arboellouriezh, ar Yezhoniezh hag an Invedurezh-lec'hioù.

B. Kaozeadennoù a vez aozet evit al labourerion-douar yaouank, hag ivez steudadoù-kentelioù evit ar re o deus bet un Testeni-Studi en ur Skolaj Vicherel hag a fell dezhe donet da vezañ ijinourien-diez. Ret eo menegiñ dreist-holl ar C'hentelioù o prientiñ skolidi d'an Adtesteni-Studi eus an derez kentañ, (Galleg, Saozneg, jedoniezh) hag eus an eil derez (Hollandeg A ha B, Frizeg A ha B, Istor, Saozneg A, Galleg A, Germaneg A, Kelenouriezh A, ha Jedoniezh KI ha KV.)

Ar c'hentelioù-se hag a vez heuliet gant 180 a skolidi, a vez roet a drugarez d'ar skoazelloù a-ratozh pourchaset gant ar Gouarnamant ha Kuzul-Kêr Ljouwart (Leeuwarden). Er bloaz 1953, 8 a ziskibien o deus trenenet mat Innodenn Frizeg an Eil Derez (Stat.Staatsfideelbaar Onderwijs 1953/54)

K) Etre 20 ha 25 a oberennoù a vez embannet bep bloaz. En o zouez ez eus levrioù a ouiziegezh, evel "Ar Frizeg kozh ha Mammennoù ar Peizh"; neuze levrioù n'int ket ken uhel, evit muioc'h a lennerien evel "An Anvioù Frizek"; ha neuze levrioù poblek, met pouezus, evel "Roll an Anvioù-Badez Frizek" hag "Ar Geriadur Frizek". Hollez int levrioù a-bouez, marc'had mat ha noulet eus ar bravañ.

En tu-hont da se ec'h embann c'hoazh an Akademi div gelaouenn: "It Beaken" ("An Tour-tan", div wech ar miz; 1 300 skouerenn) hag an "De Pompeblêdden" ("Al Loa-zour", bleunienn vroadel Friza), o plodiñ gant ar yezh (div wech ar miz, 200 skouerenn).

D) Houlet ez eus bet da 1953 ur Geriadur Bihan Hollandeg-Frizeg hag ur gerialeur Frizek-Hollandeg a vo embannet e 1955. E soñj e meur bremañ da stagañ gant ur Geriadur Bras Modern, gant ur geriadur Gerdarzhel, gant ur Geriadur Krennfrizek hag ur Geriadur Henfrizek. Ur fichennaoueg enni 200 000 ger a zo bet aozet dija. Ne vije bet tu ebet da gas da benn ur seurt labour en un par ken berr, na ne vije bet tud a volontez vat o sikour an dud a vicher a ra wardro an traoù-se. "Kreizenn hollandat an Enklaskoù skiantel" he deus profet 9 000 florin (900 000 lur) er bloaz 1953 ha 13 000 florin evit ar bloaz 1954.

E) Ul levr a bouez bras a zo bet noulet diwarbenn ar Chaoserioù; un all diwarbenn an atantoù e bro-Friza; ha neuze skridoù all skoazellet gant ar c'huzulioù-parrez ha gant gouizieien eus ar Skolioù-Meur Hollandat a zo warnes bezañ embannet.

Leveoù an Akademi a zo: ur skoazell a-berzh Stadoù ar Rannvro (39 000 florin e 1954) profoù a-berzh ar c'humunioù hag a-berzh prevezidi ha skodennoù an izili oberiant (400) hag an izili a enor (1 000).

E penn an Akademi ez eus ur poellgor, ennañ 15 ezel, gant an Doktor J.H. Brouwer, kelenner war ar Frizeg e Skol-Veur Groningen, da brezidant. E burevioù an Akademi ez eus 9 a dud o labourat dindan renerezh an Doktor Kok.

KUZUL RANNVROEL AN DESKADUREZH.- Savet eo bet ar C'Huzul-se er bloaz 1949 hag ennañ ez eus 5 ezel anvet gant Poellgor-Pad Kannaded Kambri ar Rannvro. He fal a zo dougen dorn d'ar sevenadur frizat, skoazellañ ar yezh ha gwellaat he stad. Stadoù ar Rannvro a ro dezhañ ur prof a 14 500 florin (war-dro 1 450 000 lur) hag evel-se e c'hell digoll 1) ar gelennerien frizek e Skolioù-Meur Leyden, Amsterdam (kêr) hag Utrecht, 2) ar vistri hag a ra kentelioù o prientiñ d'an Testeni-Studi Frizek.

AN INSTITUD FRIZEK.— Abao 1946 e vez roet kentelioù prevez dre lizher war ar yezh hag al lennegezh frizek. Ur gevrenn a-ratozh a brient ar skolidi d'an Testeni Studi Frizek eus an derez kentañ. Daou desteni-studi a vez roet gant an Institut Frizek, A ha B, assoc'h eget an testenioù hon eus konzet anezho betek-hen, evit an dud o deus c'hoant da dremen un arnodenn da reiñ testeni war o deskamant. Bez'ez eus tiez-kofvers hag a c'houlenn digant o implijidi hini pe hini eus an daou desteni-se.

BUREV AN APTERION SEVITADUREL.— He fal a zo reiñ lusk d'ar Sevenadur Frizek dre aliañ, kalenn ar breuriezhoù prevez a bep doare hag a bled dija gant ar gudenn-se ; klask a ra kenurzhiañ o strivoù ha diouzh ret e kemer o labour war e anv. Kevrennoù a bep seurt a labour war bep a dachenn : kevrenn ar c'hoariva (devezhoù-studi evit ar c'hoarierien a youl-vat diwarbenn dibab ar pezhioù, ar c'hinkladurioù, ar gwis-kamantoù, an dic'hizadurioù) ; kevrenn ar sonerezh (kentelioù evit renerien al lazhoù-seni a youl vat) ; kevrenn ar c'horoloù-pobl ; kevrenn ar skingomz ; kevrenn al luc'hskeudennerezh hag ar filmerezh-amateur ; kevrenn an arzoù (e-kerzh an hañv, diskouezadegoù eus labourioù graet gant Frizaded ; hag er goañv, diskouezadegoù eus labourioù graet gant Hollandizien pe estrenien).

E penn ar gevredigezh-se ez eus ur strollad-ren gant 19 ezel ennañ, kannadet a-berzh ar c'hevredigezhioù frizek brasañ stag ouzh ar Burev. Pevar a dud a zo implijet evel sekretourien ar Gevredigezh. Evel leveoù o deus ur sikour a-berzh Ministr an Deskadurezh, an Ijinoù-Yaer, hag ar Skiantoù (3 000 florin, war-dro 300 000 lur), neuze ur skoazell a berzh Stadoù ar Rannvro (10 000 florin, war-dro 1 000 000 lur) hag ur yalc'had a-berzh kêr Ljouwert (5 000 florin, war-dro 500 000 lur). Ar c'hevredigezhioù broadel frizat (21 anezho) a ro pep a skodenn a 50 florin. Ar c'hevredigezhioù disteroc'h a ro ur skodenn disteroc'h, met n'hellont ket bezañ ezel eus ar strollad-ren.

BREURIEZHOU PREVEZ.— Niverus-tre ez eo ar breuriezhoù-se ha disheñvel ez int an eil diouzh eben, daoust pe dre ar Relijion, pe oad an izili, pe ar pal a glaskont tizhout. E-touez ar c'hevredadoù nannrelijiel emañ :

BOND FAN FRYSK NATIONALE JONGERIJN (Unvaniezh Vroadel ar Yaouankiz Frizat), ur strollad tud yaouank a aoz kampoù week-end, ur c'hamp vakañsoù, hag en deus e gazetenn sizhuniek "De Stienenn Man".

FEDERATSJE FAN FRYSK STUDINTFORBINGEN : anezhañ ar c'henstroll eus c'hwec'h strollad studierien frizat eus ar skolioù-Meur hag eus ar skolioù-Uhel a vro-Holland.

SELKIP FOAR TAEL EN SKRIFTEKENNISSE pe **IT FRYSK SELSKIP** (Breuriezh ar Yezh hag al Lennegezh Frizek), savet d'ar 14 a viz Gwengolo 1844 a embann ur gazetenn sizhuniek "Frysk en Frij" (Frizad ha Dishual) war hanter gant ar Gevredigezh Katolik, hag ur gazetenn viziiek "It Keatling". Er bloaz 1952 he doa ar vreuriezh-se 37 "Kriten" pe gelc'hioù-studi.

DE JONGFRYSKE MIENSKIP, savet e 1915 gant an Doktor Kalma, a zo war ziskar ha n'embann mui en un doare resis he c'hannadig "Lyts Frisia".

STRIIDBOND "FRYSLAN FRIJ", dezhi menozioù broadel gwall-daer.

IT FRYSK BOND OM UTENS, oc'h unaniñ Frizaded ar Rannvroioù all e bro-Holland.

BOND FAN FRYSK KUNSTNERS (Unvaniezh arzourien bro-Friza).

Div gevredigezh all hag a fell dezho dougen dorn d'an arzoù-pobl ha da werzhañ oberioù an arz-pobl,

Div gevredigezh o vodañ ar c'hoarierien-beshioù a youl vat e bro-Friza hag a ziavaez da vro-Friza. An hini a labour er vro he deus he c'helsoenn : "Zaetjocht" (Gouleier ar C'Hoariva). Lavaromp c'hoazh en ur dremen penses tud Friza e blij dezho kenañ-kenañ ar c'hoariva ; dre-se e c'heller kompren pegen penezus ez so en div gevredigezh-se.

Ar Brotestanted Kalvinat o deus ivez ur gevredigezh dezho o-unan : KRISTPLIX FRYSK SELKIP bet savet er bloaz 1908, hag ur gazetenn sizhuniek "De Stim fan Fryslân". Bez he deus ar gevredigezh-se 35 "Kriten" gant unan anezho e Michigan S.U.A. hag a embann ur gelaouenn viziek "Frisian News Items".

Ar Gatoliked ivez o deus o c'hevredigezh "ROOMSK FRYSK BOUW", net nebeutoc'h a bouez dezhi evel just. Bez' he deus koulskoude ll "Kriten"e hag ur gazetenn viziek "De Katholike Fries".

An holl gevredigezhioù hag an holl strolladoù meneget ganeomp betek-hen a ra gant ar yezh frizek en o bodadegoù, en o o'haozadegoù, hag o embannadurioù. E plegioù 'zo koulskoude, dreist-holl en o darempredoù gant an dud nemfrizat, e c'hellont ober gant an Izelvroeg.

Tri strollad folkloriel eus bro-Friza a zo en em unanet gant Kevredad-Mour ar Folklor e bro-Holland. Plediañ a reont dreist-holl gant ar gwiskamentoù, ar givioù kozh, an dafisoù hag ar c'hanaouennoù a Friza. Strollad Ljouwert a implij ar Frizeg, strollad Snitz (Sneek) a ra gant trefodaj kêr, hag hini enezenn Terschelling a ra gant rannyezh an enezenn-se.

MOULADURIOU HA LEVRIOU FRIZEK.- En tu-hont d'ar c'hazetennoù ha d'ar c'helo'h-gelaouennoù meneget ganeomp dija, ez eus c'hoazh IT HEITELAND (ar Vaterland) a bled gant ar werinoniezh hag al lennegezh hag a denn 600 skouerenn pe war-dro. Kazetennoù hollandek bro-Friza a ra un tamm plas d'ar Frizeg war o fajennoù hag erabat ober fag war gement-se, rak evit pezh a sell ouzh ar journalioù e vez embannet : 4 gazetenn bemdeziek, 8 kazetenn embannet div wech ar sizhun, 20 kazetenn sizhuniek, 2 viziek hag unan embannet bep eil miz.

Dre rakprenadennoù e vez embannet kalz a levrioù. E penn kentañ miz genver, e kas ar 6 kevredigezh-mouladurezh d'o izili ar roll hag ar priz eus al levrioù evit ar bloavezh da zont. Unan eus an tiez-moulañ-se a zo krog da embann oberioù Shake - speare hag ur gevredigezh all (4 den enni hepken !) a skign dre ar skolioù al levrioù bugale hag a embann ivez bep an amzer levrioù evel-se.

KUZUL AN EMSAV FRIZEK.- hag a zo e bal unanifñ en holl stivoù a reer a-du gant ar yezh frizek, a zo enañ daou gannad eus koment kevredigezh sevenadurel a zo hag ivez arbennigourien (spesialisted) war an deskadurezh, an arboellerezh, al lennezh hag an aferioù relijiel. Oc'h ober ar burev ez eus ur prezidant, ur sekretour, un arc'hanter hag ur merour.

AR SIKOURIOU A-BERZH AR GOVARNAMANT ne vankont ket kennebeut d'al lennegezh frizek. Er bloaz 1946, Ministr an Deskadurezh a roas ur priz a 1 000 florin (100 000 lur) d'ar barzh Fedde Schurer evit e oberioù embannet e-kuzh e-pad na oa aloubet ar vro gant an Alamaned (F.N. 1.2.1946). Daou vloaz goude, ar memes ministr-se a c'houlonne digant ar skrivagner Anne Wadman aozañ un toskad barzhonegoù frizek gant un droidigezh. (F.N. 1.10.1948)

Stadoù ar Rannvro o deus savet daou priz a 750 florin pep hini (75 000 lur). Ar priz kentañ savet e 1947 hag anvet Priz Gysbert Japiks, a vez roet a bep eil d'ur barzh ha d'ur skrivagner e yezh-plaen. An eil priz, roet er bloaz 1948, evit ar wech kentañ, hag a zo anvet Priz an Doktor Joost Halbertama a so bet savet da c'hepra ur studiaden war istor pe douaroniezh bro-Friza.

PEÑNAD PEVAR - AR FRIZEG E BUHEZ AR VRO .

BUHEZ RELIJIEL.- D'an 3 a viz genver 1915, ar Reverant Doktor G.A. Wunke (marvet d'ar 7 a v.mae 1954) a brezegas e Frizeg e Tsjon (Tzum). Ar wech kontañ e oa moarvat abaoe meur a gantved ; hag e voe gwelet ur vaouez o vont er-maez eus an Iliz en ur lavarout e oa kement-se ur farserezh divalav ! Ar 14 a viz Gwengolo 1919, ar Pastor-se o'hoazh a reas ur vadeziant e Frizeg e Lytsewerrium. Aozet en deus an hent d'al lide- rezh e Frizeg dre ouestlañ dek vloavezh eus e vuhez da dreiñ evit ar wech kontañ ar Bibl penn-da-benn e Frizeg (F.N. I.6.1954) Ar 5 000 skouerenn gentañ eus ar Bibl a voe gwerzhet dre rakprenadurioù e miz here 1943 (F.N. I.I.1944). Ar bloavezhioù war-lerc'h e voe daou vouladur all : ur mouladur e-giz ul levrig-godell 15 000 skouerenn hag ur mouladur all evit ar familhoù 10 000 skouerenn, 7 000 eus ar re-mañ a voe gwerzhet en ur ober un nebeut sizhunioù (F.N. I.IO.1945). Bez'ez eus ivez un droidigezh war rim eus ar Psalmoù, bet graet gant ar barzh Fedde Schurer, ul levr-kantikoù hag ur Ritual.

Er bloaz 1941, e miz gwengolo, e c'houlennas Burev ar c'h"Kristlik Frysk Selskip" digant holl senedoù Ilizoù Protestant bro-Friza studiañ kudenn ar yezh en ofisoù . (F.N.I.9.1945). Er bloaz 1945, Sened an Iliz Protestant Kalvinat a roe aotre d'ober gant ar yezh frizek ha reiñ a rac ali zoken d'ober ganti en euredoù hag en ofisoù ar gouelioù-berz. E 1950 e voe lezet pep frankiz gant bodadoù ar parrezioù hag aotre a voe roet zoken d'ober lidoù ar gomunion e Frizeg koulz hag ar Vadeziant.(F.N.I.7.50)

Sened an Iliz Protestant Nederlandat er vodadeg eus an 8 a viz gouere 1953 a roas aotre d'en em servijañ eus ar Bibl frizek. (F.N.I.7.1953) Hiziv ez eus kalz a Ilizoù, zoken e Ljouwert, hag a vez graet an ofisoù enno e Frizeg ur wech ar miz ha dreist-holl da geñver ar Gouelioù kaer an Nedelek, Pask hag ar Pantekost.

Evel m'emañ an traoù gant ar Reli ion Gatolik e Friza ez eo diaes dezhi ober gant ar Frizeg. Dastumet ez eo ar gatoliked evit an nuiañ er c'hêrioù hag eno ez eus kalz a gatoliked ha n'ouzont ket ar Frizeg. Alies ar veleien a zo Hollandizien ; hag ar veleien frizat a ra o holl studioù klasel ha doueoniel er-maez eus o bro. Amañ hag anañ evelato, e kaver kêriademoù lec'h ma 'z eus un toullad brav a gatoliked (daoust marteze ne dint ket an niverusañ). Eno e c'heller ober gant ar Frizeg hag hen ober a reer gwech ha gwech all. An R.F.B. en deus embannet ul Levr-ofereñ evit ar Sوليوù hag ul levr-kantikoù, ha bez'ez eus war ar stern ul levr-pedennoù evit ar vugale.

AR YEZH E BUHEZ AR STAD HAG ER MBREREZH-BRO.- D'an 22 a viz gouere 1946 a tisklerie an Aotroù Homan, Komiser ar Rouanez o Friza, e oa aotreet ober gant ar Frizeg o bodadegoù ar Rannvro. Abaoe an deiz-se, an Aotroù Jan Piebenga, eus Kosterzenn al Labouridi, en deus komzet bep tro e Frizeg ; pevar c'hannad all a ra bepred gant ar yezh frizek ha pevar all hec'h implij gwech he gwech all. An Ao.Homan eo ar c'hentañ Komiser ha ne vije ket Frizad, met desket en deus ar Frizeg (F.N.I.6.1946); kompren a ra anezhañ hag hel lenn hep an disterañ poan, evel ma anzave e-unan e-kerzh ur veaj d'ar S.U.A. (F.N.I.5.1947).

Goude ar cholori a oa bet graet da heul prosez ar barzh Fedde Schurer (tamallet e oa bet da hemañ bezañ dismegañset un den-a-lezenn en ur gazetenn) e lezer a-walc'h an dud d'en em servijañ eus ar Frizeg el lezioù-barn.

E deroù ar bloavezh-mañ (1954), Ministr an Treuzkaserezh hag ar C'Hanolioù-dour a roas da c'houzout ne oa netra o vitout o vije skrivet e Frizeg anvioù ar straedoù, ar c'hêrioù pe ar parrezioù, war al lizheri kaset da dud o vevañ e Friza. Aotreet en deus c'hoazh ar Ministr ober gant ar Frizeg dre skrid pe dre gomz en tiez-post, e tiez an hentoù-houarn hag en tiez-kêr pe vaedioù.

Pep sizhun e ro ar skingomz div ourvezh frizek : kelc'ier, lennegezh, sonerezh, c'hoariva. A-barzh pell e vo skignet ar program-se dre ar gwagennoù-beer ivez. Meur oc'h aozañ abadennoù skingomz evit ar skolioù ; ha komz a waer zoken eus sevel ur studio e Ljouwert (Leeuwarden).

Yezh meur a guzul-kamun ez eo ar Frizeg. Ar vaered, hag a vez anvet gant ar Rouanez, ne dint ket dre ret Frizaded, met en o zouez e kaver darn hag a gred ez eo o dever kemerout skouer war an Aotrou Komiser ha deskifi ar yezh eveltañ. Ewel-se o deus graet maered Snits (Sneek) ha Wymbritseradeel ha tremenet p deus an arnodennoù A ha B eus an Institut Frizek. (F.N.I.6.1946). An 23 a viz mezheven 1952, Kuzul-Kor Boalsert (Bolsward) a rae lakaat e toull kêr skritelloù-honchañ divyozhkek (F.N.I.8.52) Komeret ez eus bet skouer diwar se gant Snits, Ljouwert ha kalz a guzuliou all, koulz gant kuzulioù-kêr evel gant kumunioù diwar ar maez, ha korent ez eus anezho ma n'eus tu ebet d'ober ar roll anezho amañ. (F.N.I.3.1953 - 7.1953 - 5.1954).

Mui-ouzh-mui e vez graet gant ar Frizeg en embannoù-kenwerzh, en enskrivadurioù war ar beziou er beredoù, (dreist-holl abaoe 1915) hag evit degenn an darvoudoù familh : ganedigezhioù, dimezioù, marvoù ha da gefver ar jubileoù-eured. Talvout a ra ar boan merkañ penaos kalz a dud hag a zo boaz da implijañ an Hollandeg evit traoù a-bouez : evel ar skolioù, ar Relijion, ar Veradurezh-vro, o devez un tamm diegi oc'h ober gant ar Frizeg er c'hemenoù-obidoù.

WAR HIT UN DISKOWLI D'AR GUDENN. - An deiz kentañ a viz mae 1952, e voe anvet gant Ministr ar Justis hag Aferioù a Ziabarzh ur c'huzul-alierien gant an Aotrou Kingma Boltjes er penn anezhañ, evit studiañ lod ar Frizeg en anzer-da-zont e buhez ar stad hag er veradurezh-vro. Setu amañ kinnigoù an alierien en o rentañ-kont embannet ur bloavezh bennak goude.

- 1) Ar geodedourien frizat a zlefe kaout aotre da feizañ war o le pe d'ober pronesaou-meur en o yezh o-unan. Ret e vefe kemañ lezenn bro-Nederland war ar poent-se.
- 2) E bro-Friza, en o darempredoù gant kargidi ar stad e tlefe Frizia kaout ar gwir d'en em servijañ eus o yezh dre gomz ha dre skrid. Er-maez eus bro-Friza n'hell-jent ket evel just kaout ar gwir, nemet koulskoude dre zereadegzh outo e vije gallet aotren anezho da gomz e Frizeg.
- 3) N'eus mann ebet o herzel ouzh ar yezh frizek da vezañ implijet evit anvioù ar c'huzulioù-parrez, anvioù ar bourc'hioù hag ar c'hêrioù, pe re ar ruiou hag ar plasemoù pe leurgêrioù, hag all... Reizh-tre e vije ivez lakaat anvioù frizek war postoù-heñchañ ar porzhioù-houarn hag an heñchoù gant na vo skrivet warno ivez anvioù en Hollandeg.
- 4) El lezioù-barn, e tlefe aotren hep strishadur ebet, d'ar c'hevrennoù ha d'an testoù ober dre gomz gant ar Frizeg. Evit pezh a sell avat, ouzh implij ar Frizeg dre skrid ivez, ez eus abegoù a ziaesamentoù o virout ouzh kenentese. (F.N.I.4.1953).

Degemeret mat ez eo bet an danevellskrid-se gant ar "FRIESE KOERRIER" : "Gant gwir abeg e soñj gant ar strollad-kuzuliañ e tle al Lezenn gwareziñ ar sevenadur frizat" ; hag ar "LEEUWARDER COURANT" : "Dre vras e c'heller kaout mat ar rentañ-kont ar "FRYSK EN FRIJ" : "Pa lakaer keñver-ouzh-keñver an danevellskrid-se gant kinnigoù ar Ministr Calls diwarbenn lec'h ar Frizeg en Deskadurezh, e c'heller bezañ kontant" (F.N.I.4.1953).

Hogen an Aotrou H. Albra, kannad o Parlament an Izeldirioù, a varn anezhañ gary a-walc'h, en ur brezegenn graet gantañ d'ar 6 a viz mezheven 1953 : "Ne gaver roud ebet a lealded er rentañ-kont-se, omezañ. Ne glask ket gouzout petra'zo hervez ar Reizhder, met petra a zo dereat hag aezet. Ar c'hinnigoù nerket emañ n'int ket a-walc'h evidomp. Fellout a ra da C'Houarnamant an Izeldirioù hol lakast da lojañ en ur c'harrdi ; hogen keodediz leal ez omp-ni hag e fell deomp kaout ur pezh en ti evel ar re all. Goulenn a reomp na vo lakaet an div yezh war an hevelep troad dirak al Lezenn. (F.N.I.6.1953). E deroù ar bloaz-mañ (1954) un danvez-lezenn savet diouzh ar rentañ-kont-se a zo bet lakaet war vurev ar Gambr.

EIL KEVRE

Pennad Pemp. - AR FRIZEG KELENNET EVEL EIL YEZH.

SKOLIOU AN DEREZ KENTAN.- Adalok penn kentañ an XIXvet kantved; e voe graet goulennou gant "IT FRYSK SELSKIP" evit ma vije degemeret ar Frizeg e skolioù an derez kentañ. Er bloaz 1907 e voe aotreet kelenn ar Frizeg, un eurvezh pep sizhun a-ziavaez d'an eurioù skol, en daou glas diwezhañ. Stadoù ar Rannvro a votas ur sikour a 500 florin evit digoll ar vistri. Adalek ar bloaz 1908 "IT FRYSK SELSKIP" a voe karget da ingaliñ an arc'hant a-gevret gant ar C'Hristlik Frysk Selskip savet ar bloaz-se end-c'hoarvezh (F.N. 11/5/1944). Da heul savidigezh ar "FRYSKE MIJESKIP" er bloaz 1915 ha dr'ist-holl savidigezh KUZUL RANVROEL AN DESKADUREZH er bloaz 1927 (a gemeras en e garg emellout eus ar yalc'had-se) e voe roet lusk da vat da gelennerzh ar Frizeg. War gont ar Gerent pe vignoned ar yezh frizek e oa al levrioù hag an traoù-skol. E-pad ar bloavezh-skol 1936-37, e voe graet kentelioù frizek en 50 skol, da lavarout en 10 % eus skolioù ar rannvro.

Er bloaz 1937, ar c'hentelioù diredi-se a voe aotreet ober anezho e-kerzh an eurioù-skol. Hag evel-se e voe paeet mizoù ar c'hentelioù-se gant ar Gouarnamant, hag al levrioù hag an diankachoù-skol gant ar parrezioù. Er bloaz 1949, 154 skol a zeskas Frizeg, da lavarout 36 % eus ar skolioù; e-touez ar skolioù-se e oa 57 skol-stad (24%) 92 skol gristen protestant (36%) ha 5 skol gatolik (15%).

Er skolioù diwar ar maez, ar mestr-skol a laka etre daouarn ar vugale ul levr aes ha plijus na teskont lenn anezhañ en ur ober 15 deiz. Er penn kentañ o devez un tamm diaezamant, dre ma'z eo disheñvel doare-skrivañ ar Frizeg diouzh doare-skrivañ an Hollandeg war veur a boent. An diaezamantoù o tont eus ar c'henn a zo etre ar yezh skrivet hag ar yezh komzet a zo dibouez-kaer. Klask a raer er skolioù distagañ an tostañ ma vez gallet d'ar yezh skrivet petra bennak ma vez lezet pep frankiz gant ar skolaerien war ar poent-se.

Er c'herioù, ez eus kalz a vugale hag a gomprenn ar Frizeg; o zud marteze a gomz anezhañ; ha gouzout a reont dreist-holl trefodach ar vro. Klevet hon eus Rener Skol Gatolik ar baotred e Ljouwert (ur skol hag a zo emmi 6 klas gant 250 bugel o tont eus ker pe diwar ar maez) o lavarout deomp penaos 'benn an eil bloavezh-skol e c'helle bugale ker heuliañ ar vugale diwar ar maez. Deskiñ a ra dezho lenn hag intent ar yezh; diwezhatoc'h, war a soñj gantañ, o devo an tu da zeskiñ dezho komz.

SKOLIOU KLOKAAT.- Ar Frizeg a c'hell bezañ desket er Skolioù "U.L.O." un eur bep sizhun abaoe 1937. N'omp ket deuet a-benn da c'houzout pet Skol-Glokaat a ro kentelioù frizek. Setu amañ doareoù hon eus klevet gant Rener unan eus Skolioù Ljouwert: "Un 40 bennak a vugale diwar ar maez a heul ar c'hentelioù-se hag ivez un toulladig bugale eus kêr war c'houlenn o zud: rak ar Frizeg en deus c'hoazh talvoudegezh er marc'hadoù hag er c'henwerzh. Goude 3 bloavezh-studi (ar pevarvet a zo gouestlet pennda-benn da brientiñ arnodenn an U.L.O.) e tremenont an **TESTENI FRIZEK**, arnodenn an Institut Frizek. O vezañ ma vez roet ar c'hentelioù frizek a-ziavaez d'an eurioù skol e vez paeet ar c'hentelioù-se gant Kuzul Rannvroel an Deskadurezh, 3 florin an eur.

DESKADUREZH VICHEREL.- E-pad ar bloavezh skol 1953-54, ez eus bet da nebeutañ teir skol vicherel o kelenn ar Frizeg, un eur bep sizhun gant un aotreadur ispisial a-berzh ar Ministr; er skol vicherel eus an derez kentañ e Dokkum hag en div skol al labourioù-tiegezh e Dokkum hag e Snits. Er skol-mañ e vez graet ar c'hentelioù gant ur vaouez eus Ljouwert ha ganti hec'h-unan hon eus bet an doareoù a verkomp amañ. Ar skoliata e skol al labourioù-tiegezh a bad daou vloaz. Er skol ez eus 180 a verc'hed. Evit ar c'hentelioù frizek ez int rannet e 9 strollad, ar pezh a ra tu da zispartiañ ar merc'hed diwar ar maez diouzh ar re eus kêr, da vihanañ ar bloavezh kentañ. Reñ a ra d'he skoliadezed eus kêr ul levr aes da lenn ha bourrus; 'benn an eil bloavezh e c'hellont holl ober gant an hevelep levr-studi. Gallet hon eus bet gwelout skriva-

dennoù an arnodenn dibenn-skol ; ar merc'hed diwar ar maer a skriv reizh-mat o yezh 'benn fin an eil bloavezh ; ar re eus kêr ne reont ket koulz, met n'eus ket da glemm pa soñjer pegen berr eo an amzer gouestlet da studi ar Frizeg. Diwezhatoc'h e c'hellint dorc'hel ha zoken gwellast an deskamant resevet er skol.

SKOLIOU AN EIL DEREZ.- Abaoe 1948 e vez kelennet ar Frizeg e skolioù an eil derez, un eur pep sizhün, e-pad an eurioù-skol (F.N. 1.9.48). En eizh skol publik, skolioù stad pe skolioù kumun, diwar nav ; e teir skol gristen protestant diwar peder, e vez graet ar seurt kentelioù-se. War-dro 25 % eus ar vugale a heul anezho ; met berzh-mat ar c'hentelioù-se a zo kalz diouzh ar c'helenner e-unan, diouzh ma plij pe ne ra ket, hag ivez diouzh ar Rener-Skol ha diouzh degouezhioù a bep seurt.

SKOLIOU AN DANVEZ-MISTRE.- Betek ar bloaz 1951 ne oa ket rediet ar skolidi da heul ar c'hentelioù war ar Frizeg a veze roet e-pad un eur bep sizhün, e-kerzh an eurioù-skol pe a-ziavaez diouzh wa veze kent. Abaoe 1952 ez eo ret heuliañ ar c'hentelioù frizek. Da fin o amzer-skol e vez meur a skoliad o tremen an arnodennoù A ha B eus an Institut Frizek, darn all a ya da glask Testeni-Studi an Derez kentañ.

En un nebeudig skolioù ez eus kentelioù gelennouriezh da zozañ an danvez-skolaerion d'ar gelennadurezh divyezhek. Met ne vez kentelioù evel-se nemet lec'h ma'z eus kelennerien ampart ha leun a youl vat. Er bloaz 1947 e tivizas kuzul-kêr Ljouwert reiñ bep bloaz d'ar re o deus tremenet testeni an Derez Kentañ, un digoll a 50 florin (5 000 lur bennak) (F.N.1.3.1947) ; ha d'ar re o deus Testeni an Eil Derez, 100 florin ; abaoe ar mare-se o deus an holl guzulioù-kêr pe dost graet kenend-all (F.N.1.3.1947).

N'o deus ket ar Gatoliked skol ebet evit an danvez-mistri e Friza ; an danvez-skolaerion a ya da Hilversum hag an danvez skolaerzed da Steenwijk. En Hilversum, 13 skoliad a heul kentelioù roet bremañ gant unan eus Kelennerien ar skol. Hag e Steenwijk, 14 skoliad eus heuliet e-pad ar bloavezh-skol 1953-54 ar c'hentelioù graet gant Rener Skol Gatolik Ljouwert. Goude daou vloavezh studi e c'hellont tremen an arnodenn A eus an Institut Frizek, ha goude tri bloavezh ha pevar bloavezh, an arnodenn B, ha diwezhatoc'h neuze e c'hellont tremen arnodenn an Derez Kentañ.

SKOLIOU UHEL.- Abaoe 1930 e veze roet kentelioù frizek e Skol-Veur Stad Groningen gant ar C'Helenner war an Henc'hermaneg (F.N.1.6.1948). Abaoe an 13 a viz here 1941 ez eus ur gador gelenn Frizeg er Skol-Veur-se. Evel-se emañ ar Frizeg dirak al lezenn war ar memes troad hag ar yezhoù modern all, hag e c'heller dibab ar Frizeg evel yezh kentañ pe eil-yezh evit teir arnodenn : Kandidatus, Doktorandus ha Doktor. Aotre a zo zoken da zozañ e Frizeg un dezenn-doktoriezh ha bez ez eus bet meur a zanvez-doktor oc'h ober e vad eus an aotredur-se. (10)

Desket e vez c'hoazh ar Frizeg e Skol-veur Amsterdam (kêr) abaoe 1934 ; en hini Utrecht abaoe 1935 hag en hini Leiden abaoe 1948 (F.N.1.6.1948). Graet e vez ar c'hentelioù-se gant kelennerien eus an Eil Derez hag heuliet e vezont dreist-holl gant ar re a studi ar Germaneg hag al Lezennoù. A drugarez d'ur skoazellad-arc'hant aberzh ar Gouarnamanr e vez darnbaet ar c'helenner frizek e Skol-Veur Kêr Amsterdam.

Graet e vez c'hoazh steudadoù-kentelioù er Skol-Veur Galvinat en Amsterdam hag emeur o tansen re-all e Skol-Veur Gatolik Nimega (F.N.1.4.1949).

**Pennad C'Hwec'h. - FROUEZH AR SKOLIATA FRIZEK E SKOLIOU AN DEREZ KENTAN.
PETRA DA SOÑJAL.**

Hervez lavar an Aotrou Kok (Kok p.2) n'eo ar skoliata-se nag evedus nag aonet hervez reolennoù ar gelennouriezh. Anzav a ra en deus ar c'helennerzh-se sikouret ar yezh da chom bev ha da c'hwezhañ e kalonoù an dud vras hag o deus bet ar c'hras pa oant er skol da studiañ ar Frizeg, urgarantez vras evit al lennegezh frizek. Met hervezañ, gant ar seurt skoliata-se n'eur ket deuet a-benn da zeskiñ skrivañ ar yezh hag evel-se e chom an Hollandeg yezh an darempredoù dre lizher hag ivez ar yezh dezhi hepken lufur ur yezh a skiant hag a ouiziegezh.

Abeg a gav da gentañ penn en doare skoliata-se en e bezh, dre ma implij ur yezh estren evel benveg da gelenn ar vugale ; diwar-se e sav frouezh glac'harus e-keñver

deskamant ha sevenadurezh ha war dachenn ar gevredigezh. Met setu mirfi evel n'entent skrivet, garioù an Doktor Kok : "Bez'ez eus skouerioù e-leizh o tiskouez splann hag mat ez eo an divyezhegezh ur gwall skoilh evit digeriñ speredoù ar vugale dreist-holl pa n'en gav ar re-mañ, eus an eil deiz d'egile, dirak ur yezh estren a vez implijet evel benveg nemetañ d'o c'heleñn. Kentet-se n'eo mat nemet da skuizañ o fenn ; gorrekoc'h a se e tiwan en o c'hreiz ar spered a evezhierezh hag a bredererezh ; muioc'h a boan o devez o heuliañ ervat ar pezh a vez kelennet ha nebeutoc'h a sked hag a blijadur o devez ivez o teskiñ. Yezh an den a verk tachenn e venozioù. Met na vez lakaet re ebred war ur yezh estren ur bugel yaouank, ne 'lavar ur bugel ha n'eo ket diazezet mat c'hoazh e venozioù, e sav stourm en e greiz ; en em gaout a ra luziet en e soñjoù hag e spered divouedet en deus diazezanant o labourat. Mat eo, hervez ar skiant prenet ez eo hennezh an hent d'ober perokidi bihan.

War dachenn ar gevredigezh : ober gant ur yezh estren evel benveg ar skoliata a gresk an disparti etre ar skol hag ar ger ; rak o vezañ n'eo disheñvel ar yezh, e vir an dra-se ouzh ar bugel da gontañ d'e dud ar pezh en devez desket er skol. Er stummse ivez, er broioù 'lec'h n'eo ket urzhiet mat an divyezhegezh, az a war greskiñ niver an dud warlerc'hiet e-keñver deskamant ; hag e meur a vro, an enklaskoù hag a zo bet graet, o deus diskouezet ez a war washaat an difrouezhusted-spered, da heul kentet-se. Estreget war dachenn ar menozioù ec'h en em astenn levezon ar yezh : pouez he deus ivez war ar santerezh hag ar mennerzh, da lavarout eo war ar bersonelezh a-bezh ; rak-se e tle an divyezhegezh urzhiet fall bezañ nozus ivez ouzh an div c'halloudezh-se" (Tennet eus ur brezegenn graet e Galleg e Ljouwert d'ar 1.7.1950 "Conseil Fédéral des Minorités et Régions Européennes" pp.22-26)

Pennad Seizh - SKOLIOU ARNODIN.

GOULENNOU HA STRIVADENNOU.- Gant ar gredenn start ddo ar wirionez ganto, e reas difennerien ar yezh frizek un toullad strivadennoù a-benn gwellaat stad ar yezh (evel n'hon eus gwelet dija), ha diwar ar strivadennoù-se e voe savet ivez Skolioù-Arnodiñ. Kerkent ha diwezh ar brezel e kasas Kuzul an Emsav Frizek da C'Houarnamant bro-Holland ur plased 'lec'h na oa merket holl vennadoù Friziz : "Digreizenniñ Rouantelezh an Izeldirioù, notren brasoc'h frankiz politikel, reiñ an emrenerezh da Friza evit traoù ar sevenadurezh ha gwirioù kevatal d'ar Frizeg ha d'an Hollandeg". (F.M. 1.3.1945)

Ur strivadenn all a voe graet en 1946. Goulenn a raed :

- 1) Kelenn ar Frizeg er Skolioù Normal,
- 2) Kelenn ar yezh dre ret er skolioù Kentañ,
- 3) Anavezout an Testeni Studi Frizek,
- 4) Paeñ ar re o deus tremenet an D.F.E. evel na vez paeñ ar gelennorien o deus tremenet an Eiltestenioù all.

Prometiñ a reas ar Ministr notren ar goulennoù 1 ha 3 (F.M. 1.6.1946). E-kerzh an hañv er bloaz 1947 e teuas an Doktor J.J.Gielen, ministr an Deskedurezh da vro-Friza da welout pennoù an Emsav. E ti an Akademi Frizat e voe displeget dezhañ gant tud a anaoudegezh kudennoù ar yezh hag ar sevenadur e Friza, hag ivez ar gwellaennoù degaset war an dachenn-se ; ha neuze e voe graet outañ an hevelep goulennoù pe dost, ha na oa bet graet er bloaz 1946. Ouzhpenn, e voe goulennet na vije kelennet ar Frizeg e Skolioù an Eil Derezh ha na vije savet ur gador-gelenn frizek e Skolioù-Meur Amsterdam hag Utrec'ht.

WAR-DU AR SKOLIOU ARNODIN.- D'ar 27 a viz here 1948, ec'h en em vodas 360 skolner eLjouwert (Post I, p.7) evit klevout prezegennoù gant tud a vicher, holl eus a-zuavezh bro-Friza, diwarbenn an divyezhegezh. E penn ar studiadegoù edo an Ao.L.F.Kleiterp, Ensellour-Meur ar Skolioù, o chom e Groningen. Daou gannad eus "Kevrenn ar Skolioù Kembrack", an Doktor W.Thomas hag an Doktor John Powell, a gonzas eus an divyezhegezh e skolioù bro-Cembre ; hag an Doktor Post, eus ar Greizenn Gelennouriezh e Skol-Veur

Amsterdam, a brezegas diwarbenn "Ar Yezh C'Henidik hag an Adyezhañ evel benvioù Skoliata". Da heul ar prezegennoù-se e voe graet strolladoù bihan gant an dud evit studiañ pizh-ha-pizh an doareoù kelenn da vezañ heuliet e bro-Friza ar skolioù divyezhek a vije savet. Er brezegenn da glozañ ar studiadennoù e verkas mat an Doktor Kok pouez ha talvoudegezh al labour a oa bet graet an deiz-se : "Ar vodadeg-mañ, anezhañ, n'eo ket bet graet war c'houlenn an Ensav Frizat na renet gantañ. Lozet ha renet e oa gant pennoù an Deskadurezh o-unan. Ar pezh a lavar abaoe pell 'zo an Ensav Frizat diwar abegoù brôad, a zo bet lavar t hiziv gant mistri-skol diwar abegoù skoliata. Un devezh kaer ez eo evit bro-Friza hag evit amzer da zont ar gelennadurezh er skolioù frizek" (P.N. 10.1948)

D'ar 6 a viz kerzu, an hevelep bloavezh (1948) e skrive an Aotrou Kleitorp, Ensellour, d'an Aotrou Doktor Brouwer, Rener-Meur an Akademi Frizat, da zegenenn dezhañ en doa divizet, a-unan gant ar Ministr, digeriñ un nebeut skolioù divyezhek d'ober un esa, e bro-Friza.

Er bloaz 1949, an Aotrou Post a embannas ul levrig dindan an anv-mañ : "An Divyezhegezh e Nederland". Keñt studiañ danvez al levr, ez eo mat deomp lavarout piv eo an hini en deus skrivet anezhañ ; rak ur roll a bouez en deus bet el labour sevel ha kas endro ar Skolioù-Arnodiñ. An Aotrou Post hag a oa bet o-pad pell amzer un den uhel e Ministrerezh an Deskadurezh, en Indezkennoù Hollandat e Batavia (Djakarta bre-mañ), a oa Enseller ar skolioù e rannvro Java ar C'Hornog, rener ur Skol Normal ha karget ouzhpenn eus meur a Skol-Arnodiñ. Bremañ ez eo kargad e Kreizenn-Gelennouriezh Skol-Veur Amsterdam. (Post 2, p.75).

Goude burutellañ pizh-ha-pizh an doare n'eo kelennet an Hollandeg el lodenn vrasañ eus Skolioù an Izeldirioù, e klemm c'hwery o vezañ na vez heuliet an doare skoliata-se e bro-Friza. Doareoù-kelenn skiantel savet diouzh skouer ar pezh a zo bet graet en Europa, en trevadenoù, hag er broioù a zegenner divroerien, a rôje tu da skarzhañ kuit diaesterioù an divyezhegezh hag a sikourje ar bugel da zisplegañ ha da greskiñ e bersonelezh dezhañ o-unan ha da brientiñ e amzer-da-zont.

Ar yezh c'henidik a zle bezañ implijet da zoskiñ d'ar bugel lenn, skrivañ ha jediñ, hag a zle chom bonveg ar gelennadurezh war ar relijion hag an arzoù kaer er c'hlasoù izelañ hag er c'hlasoù etre. N'eo ket dileet ober gant an eil yezh evel bonveg skoliata ken n'en devo ar bugel desket trawalc'h anezhi evit gallout diskleriañ e soñjoù hag e santimantoù.

A-benn sevel doareoù-kelenn disi e vije mat kemerout skouer diwar levrioù embannet dija. Hag e ra anv eus "Le développement du langage observé chez un enfant bilingue", gant Ronjat, Pariz 1913 ; la "La Langue enfantine", gant Pavlotvich, Pariz 1920. Hag an arnodoù a bep seurt graet gantañ e-unan a laka anezhañ gouest da gadarnaat diskleriadurioù al levrioù-se ha da lavarout n'eo ket an divyezhegezh un diazamanant didrec'hus evit bugale ha n'int ket gwall-zonezonet.

An abegoù enep an divyezhegezh n'o deus pouez ebet nemet en doareoù-skoliata a-vremañ. Rak mar n'eo ket deuet da vat betek-hen an amprouadurioù a zo bet graet ez eo abalamour n'eus ket bet taolet evezh a-walc'h ouzh ar yezh c'henidik, nag ouzh an doareoù da gelenn an eil yezh. Evit bezañ sur a genent-se n'eus nemet gwelout petra ez eo deuet a-benn Foussaint Decroly d'ober gant e daolioù-arnod (cf. Duroy, Essai d'application du test de Bullard dans les écoles belges, Année Psychologique 1926) ha re Luh en Lu (cf. Luh en Lu "A comparative Study of Chinese Children on a Pintner Performance and the Binet Tests". Journal of Social Psychology, 1931)

DIGORIDIGEZH AR SKOLIOU ARNODIN.- E penn kentañ ar bloaz 1950 e voe savet ur poellgor ennañ an Aotrou A.L.J.Wytzes, bet rener ur Skol Normal, enseller ar skolioù kristen protestant, evel dileuriad Kuzul Rannvroel an Deskadurezh ; an Aotrou Sipkens, enseller ar skolioù kentañ e Snits, evel dileuriad ar Ministrerezh ; hag an Aotrou Post evel dileuriad ar Kreizenn a Gelennouriezh. E karg ar poellgor-se e oa sturiant hag evezhiañ an taol-arnod. Nav skol a c'houlennas kaout an enor d'ober an taol-arnod-

hag evel m'eo doa an holl berzhioù a oa ezhomm, e voe roet dezho o monnad, ha d'ar
1 a viz ebrel e tigoras an nav skol, anvet Skolioù-Armodiñ :

1	}	Skol-Stad Menaldum,	3 skolaer,	
2		-	Wommels,	2 -
3	}	-	Oldeboorn,	3 -
4		-	Opeinde,	3 -
5	}	-	Sexbierum	2 -
6		-	Gersloot,	2 -
7	}	-	Rottevale	4 -
8		Skol Gristen Protestant Oosterend,	3 maestr skol	
9	}	-	Oudega	2 -
		-	-	-

Er bloaz 1952 e paouezas Skol Gersloot da vezañ skol-arnodiñ o vezañ ma oa aet
an daou vestr-skol da lec'h all ; met ar bloaz-se end-efñ e voe digoret ur skol-arnodiñ
all e Ried, anezhi ur Skol-Stad gant daou vestr-skol.

Pennad Eizh. - O KLASK UR RJOLENN SKOLIATA.

Abalamour da sevel un doare skoliata o klotañ gant an traoù e Friza, e fellas
d'an Aotrou Post, diouzhtu e deroù ar bloavezh arnod kentañ, sondañ anaoudegezh ar
Frizeg hag an Hollandeg e-touez bugale 6 vloaz. Embannet ez eo bet frouezh an enklask
se en ul levrig (Post 2). Eus an diverrañ e Saozneg azo e dibenn ar rentañ-kont o
tennomp an arroudennoù-mañ : "Savet e voe ur roll gerioù, onnañ 79 anv, 34 verb ha
12 anv-gwan. War an dro 135 ger o tennañ da draoù ar gêr, ha da vuhez diavaez ar
vugale. Da sikour ar vugale da gaout ar gerioù e voe implijet skeudennoù, kontaden-
noù, tresadennoù, traezoù, jestroù. An holl vugale c'hwec'h vloaz eus an nav skol
dibabet a voe aprouet gant an hevelep reizhoù-skol. E Frizeg e oa bet graet an holl
anprouadurioù, koulz diwarbenn ar Frizeg evel diwarbenn an Hollandeg. Anprouet e voe
88 a vugale war ar 125 ger hag e voe 11,000 respont evit pep yezh. Setu emañ ar pezh
a voe kavet : well-wazh e ouie ar vugale 97 ger frizek (77.50 %) hag evit ar gerioù
hollandek e ouie well-wazh 33 a c'herioù (26,6 %). Ar respontoù-se d'an enklask a
re tu da skrivagner al levrig da ziskleriañ e oa eta abegoù mat-tre da sevel skolioù
arnodiñ. Hogen, emezañ, arabat ober fae war an anaoudegezh o deus ar vugale eus an
Hollandeg. Setu emañ ar skrivagner a-du evit ma vije kemeret an Hollandeg evel danvez
studi ha staget da reiñ kentelioù aes war an Hollandeg abretoc'h pe ziwozhatoc'h,
hervez ezhommoù ar vugale, met da vihanañ adalek ar bloavezh kentañ.

A-benn ar fin, pa vezo sellet ar selledoù, ar gwellañ e vije c'hoazh sevel dre
holl e Friza, skolioù divyezhek. Ha war a gred d'an oberour, er stumm-se e vije kem-
met stad an traoù kement ha ken bihan ma teuje Friziz d'ober gant o yezh kenetrezo
war holl dachennoù ar vuhez. Ha c'hoazh e vije klokoc'h o anaoudegezh war an Hollan-
deg eget an anaoudegezh o deus brasañ ar re o deus darempredet hepken skolioù an
derezh kentañ". (Post 2 pp. 75-78)

KELENNADUREZH AN EIL YEZH.- An Aotrou Post, gant kenlabour an Aotrou C.K.Schef-
fer, an deus bet embannet ur studiadenñ glok war gelennadurezh an eil yezh. Klask a
raimp heuliañ ar studiadenñ-se pennad ha pennad evit reiñ d'hol lennerien un alberz
eus menozioù an daou skrivagner.

ROLL AN DIVSKOUARN.- Pouezañ a reont kalz war ar roll bras o deus an divskouarn
pavez anv da zeskiñ ur yezh : "An neb ne oar ket seleou, ne oar ket komz !" Ar pezh
a blij ar muiañ d'ar vugale klevout ez eo an istorioù, istorioù hag a welont koulz
lavarout gant o decoulagad, istorioù ken plijus ma karjent o adlakaat da dremen en o
buhez. Rak-se e vo dav d'ar skolaerezh displegañ benneiz, e-pad un dek munud bennak,
un istor berr en ur yezh yac'h ha war un ton naturel, hep implijout re a c'herioù
met o teurel evezh da implijañ ar memes gerioù gant meur a ster. Diwozhatoc'h e c'hell-
lo ar skolidi addisplegañ an istorioù o-unan. Met neuze e tiwalle mat ar skolaerezh

d'eo disvankañ a-greis o displeg, gant aon da vougañ o intrudu hag o youl vat.

2.- AR BREZEG RAKMAL GOUDE AR C'HLEVOUT.- El lodenn-mañ e kouzer eus ar pleustradegoù a bep stumm adlo kustuniñ ar vugale da zisplegañ o soñj en eil yezh. Mat eo menegiñ amañ ar pleustradegoù selaouerezh ha meizerezh : reiñ urzhioù resis a vouezh izel hep o adlavarout, goulenn digant ar vugale adlavarout frazennoù hiroc'h-hirañ goude bezañ o c'hlevout ur wech hepken.

Advoulañ a romp amañ taolenn ar pleustradegoù-se evit ur sizhunvezh, hervez kinnigoù ar re o deus skrivet al levr :

a)	danevellig	3 gwech eus 5 da 10 mn	= 20 mn.
b)	displegañ dre gomz	2 wech 5 mn.	= 10
k)	kan	6 gwech 5 mn.	= 30
d)	displegañ e yezh plaen	1 wech 5 mn.	= 5
e)	divizoù, pezhioù-c'hoari	1 wech 10 mn.	= 10
f)	pleustradegoù selaouerezh ha meizerezh	2 wech 5 mn.	= 10
g)	skrivadenn diwar glevout	3 gwech 5 mn.	= 15
			100 mn.

da lavarout eo tost da ziou eurvezh ingalet penn-da-benn ar c'hwec'h devezh skol.

3.- AL LENN BREZH : EIL HENT DA ZESKIN UR YEZH. - En tu-hont d'al levrioù-leun ordinal ec'h erbeder levrioù all evit gwellaat al lennadur, an distagadur hag an anaoudegezh eus an Hollandeg eeun. Met o vezañ m'eo bet kompennet ar seurt levrioù evit bugale hollandat, e vo ret preparañ al lennadenn ; hag abalamour da se e vo mat d'ar skolaer kaout ur c'haier-notennoù e-lec'h ma verko an diaesterioù e-keñvez ar geriadur, ar yezhadur hag an troioù-lavar. Adalek an trede klas e vo barrek awalc'h ar vugale da lenn gant o daoulagad hep lavarout ger a vouez uhel. Warlerc'h ar seurt lennadenn e vo graet pleustradegoù : divizoù hag addisplegadurioù.

Ur stumm da amprouiñ hag ententet eo bet an traoù, ez eo goulenn digant ur bugal lenn ur frazenn skrivet war un daolenn-du o treiñ war un ahel, hag ober jestroù da heul tra na klesker lakaat ar vugale all da lavarout o soñj ivez. Da skouer : "Ar medisin a glaskas gwazhienn ar meud. - C'hoant kousket he doa va c'hoar vihan, harpañ a reas he fenn war he brec'h ha menel kousket ouzh taol."

4.- AR C'HOMZ DINDAN RENEREZH AR SKOLAER.- Ret eo reiñ tu ar muiañ ar gwellañ d'ar bugel da ziskleriañ e soñjoù dre gomz, hag arabat eo troc'hañ e gomz dezhañ a-dreuz hag a-hed, war zigarez hen difaziañ. Arabat goulenn re war an dro digant ar bugel, ret eo gouzout tennen gant nebeut. Gallout a reer lakaat kontañ en Hollandeg kontadennoù frizek hag implijañ ar c'hoariva-merc'hodennoù. Da reiñ hardison d'ar vugale abaf e c'heller reiñ dezho rolloù mut e pezhioù-c'hoari.

5.- AR C'HOMZ DIZALC'H.- Evit ar prezeg dizalc'h e reer gant divizoù war draoù eus-buhez ar skol. Ma stag ur bugel da gomz Frizeg, ez eo gwelloc'h hel lezel da zerc'hel da vont ha goulenn gentañ da c'houde adlavarout en Hollandeg ar pezh en deus bet lavaret. Gallout a ra ar vugale sevel pezhioù-c'hoari diouzh skouer kontadennoù anavezet ganto ha diouzh skouer istorioù tennet eus ar Bibl.

6.- REIZHAN AN DISTAGADUR.- Ar fazioù distagadur eus ar c'horn-bro ovel ar fazioù ispisial o tont eus ar yezh frizek hec'h-unan a vezo reizhet tamm-ha-tamm dre pleustradegoù a-ratozh : da lavarout eo oc'h implijañ ar son da zistagañ e kenent degouezh a c'hell bezañ : da skouer ar son EI

M		l
n		s
L	EI	t
r		p
k		f

da gentañ : EI-l, EI-s, EI-t, EI-p, EI-f
 goude : m-ei, nei, lei, rei, kei
 hag erfin : meil, meis, meit, meip, meif
 neil, neis, neip, neif, ...

7.- AR SKRIVAN DI'UB.- Da heul ar gomz, ar skrivañ. Arabat bezañ spontet gant an doare-skrivañ : mat eo dere'hel soñj ez eo stag an doare-skrivañ reizh ouzh an doare-distagañ reizh. Difaziet e vez al labourioù en ur lenn ar skridoù a vouezh uhel. Er skolioù hollandat e tlefed ober peurvuiañ ar scurt pleustradeg e-kerzh an eil bloavezh skol.

8.- AOZAN PENNADOU-SKRID DI' DAN REIEREZH AR SKOLAER.- Displegañ uh istor bennak hag ober d'ar vugale hen addisplegañ dre skrid. Tu a vezo da dreñ ur skrid fri-zek bev-meurbet.

9.- AR REIZH-SKRIVADUR.- Arabat pouezañ re war un doare-skrivañ difazi ; arabat re-greskiñ an dalvoudegezh anezhañ : er skolioù bremañ e vez roet re a bouez dezhañ hag implijet re a amzer gantañ diwar goust an distagadur alies. E meur a stumm e c'heller ober ar pleustradegoù a zo ezhomm : adskrivañ daou pe dri ger eus ar pezh a zo bet lennet ha goude-se, kenstrollañ al labour adskrivañ diwar glevout un 20 ger bennak lakaet e frazennoù met en ur deurel pled da zispartiañ ar gerioù digemmus diouzh ar gerioù kemmus.

Evel-hen e tiskler skrigagnerien al levr o labour berr-ha-berr : "Diazezh ar yezh skrivet ez eo ar yezh komzet. War an diazezh-se e tleervteurel evezh bras. Klask a ra al skolaer sturianañ kreskañs ar yezh dre vegañ anezhi e pepe stumm, hag o terc'hel kont eus natur ha sevenadur ar c'helic'hiad. Poanial a ra da binvidikaet ar yezh ha klask a ra reiñ lufr d'an diavaez anezhi, d'an distagadur. War an diazezh-se e sav ar yezh skrivet ; ar menozioù eo a gont da gentañ ponn, met dalc'hmat e renker teurel evezh ouzh diavaez ar yezh : an distagadur hag ar reizhskrivadur, hep ober ganto koulskoude danvez nemetañ ar skoliata. Ober a ra e labour a skolaer neket hepken o sturianañ hag o vroudañ, met teurel a ra c'hoazh evezh ouzh kreskidigezh yezh e skolidi en ur gemerout ben-deiz notennoù diwarbenn labourioù e holl glasad ha labourioù pep hini eus e skolidi.

Pennad Nav . - STUDI HAG OBER .

AN IMPLIJ EUS AN AMZER E SKOL-ARVODIN OOSTEREND.- Gwelout ar bajenn da heul.

DESKIN LENN E FRIZEG.- E-pad ar bloavezh skol 1949 - 1950, an Aotrou A.L.J. Wytzes, enscollour, a brientas 7 levrig-lenn hervez an doareoù hollek. Ar mouladur kentañ graet da c'hortoz gwell hag a voe graet hervez ar stumm moulañ "offset", a roe tu da dennañ ar skouerennoù a oa ezhomm ha netra ken. Degemeret e voe al levricouigoù se e 3 skol. E Ljouwert, e-doug bodadegoù ar skolaerien, e voe prientet ur mouladur e 12 levrenn, da lavaret eo gwelloc'h pazennet. Darn eus ar vistri, o vezañ ma ren-kent en em ober diouzh an doare kelenn hollek, a voe kresket c'hoazh o fean hag o labour.

E Rottevale an Dimezell W.Zijlstra a aozas hec'h-unan un doare deskiñ-lenn hervez ar stummoù boaz, ha frouezh mat a zo bet ivez diwar ar skoliata-se.

Ober a ra c'hoazh ar vistri gant levrioù prientet evit lenn er ger pe gant levrioù aozet evit ar skolioù hollandek. Evit kelenn an Istor hag an Douaroniezh o dous en o servij 2 levr studi e Frizeg.

AN DESKIN LENN HOLLANDEG.- Pa'z eus bet lakaet da dalvezout an doareoù-skoliata kinniget gant an Ao.Post ez eus bet gwelet e oant re bell diouzh ar c'hudennoù gwirion ha diaes da heuliañ. Rak savet e oant bet gant an Ao.Post diwar e skiant-prenañ an Indezennoù Hollandat, met ne zalc'hent stad ebet eus kerentiezh ar Frizeg hag an Hollandeg, eus an aezamant a zo evit tremen eus an eil yezh d'eben. Hag ouzhpenn,

AN I. PLIJ EUS AN AMZER E SKOL-ARNODIÑ OOSTEREND.

Notenn: Klas I - Pep tra e Frizeg. Klas III - ar mizioù 1, 2, Frizeg hag Hollandeg hanter evit hanter. ar mizioù 3, 4, un 1/3 e Frizeg ha 2/3 e Hollandeg; ar mizioù 5 - 12, ur 1/4 e Frizeg ha 3/4 e Hollandeg.

K L A S	I	II	III	IV	V - VI
a) Lenn	5	4.1/4 - F: 2.1/2 H: 2	4.1/2 - F: 2 - 1 H: 2.1/2-3.1/2	4.1/2 - F: 1 H: 3.1/2	4.1/2 - F: 3/4 H: 3.3/4
b) Skrivañ	3	3	1.1/2	1.1/2	
k) Jediñ	3.3/4	4	5 - F: 2 - 0 H: 3 - 5	5.1/2 : H	4.3/4
d) Hollandeg	3.1/2	4 - F: 3 H: 1	5.3/4 - F: 3-1.3/4 H: 2.3/4-4	2.1/2 - F: 1/2 H: 5	5
e) Istor broadel			3/4 e Frizeg	3/4 F: istor Friza H: istor Nederland	1.1/2 - F: 1 H: 1/2
f) Douaroniezh			3/4 en div yezh mesket	1.3/4 H.	2 H. hogos penn- da-benn
g) Naturouriezh	1.3/4	1.3/4	1.3/4 - F: 3/4-1/4 H: 1-1.1/2	} evel en III de. Klas .	1.1/4 H. (an anvioù reot en 2 yezh)
h) Kan	1	1	1 - F: 1/2 - 1/4 H: 1/2 - 3/4		1 - F: 1/4 H: 3/4
i) Tresañ	1	1	1.1/4		1 H.
j) Embregerezh-korf	1.1/2	1.1/2	1.1/2		1.1/2 H.
l) Istor ar Bed					1 H.
BG Relijion	2.1/2 23 eur	2.1/2 23 eur	2.1/2 26 eur	2.1/2 26 eur	2.1/2 - F: 1.1/2 H: 1

petra bonnak na c'heller kelenn hep sikour lec'hoù, ez eo konont-se ul labour trec'h d'ar skolaerion etre" (Sipkens p.7). Ezhorm a vez da briantiñ ar skol pell hag hir amzer, ha net mat e vez d'ar skolaer bezañ en o vloed atav. Al levrioù ezet a-ratozh evit kelenn an Hollandeg ar skolioù frizek a skeñvafe labour ar skolaerion hag o sikourfe. Daou gelenner eus ar Skol Normal ha tremenet ganto an Idtestenni (M.O. A ha B), an Jo. Boelens, eus Franeker, ha J. Boersma, eus Gwaau, a zo krog gant al labour-se. Klask a raio dreist-holl al levrioù-se lakaat ar skolidi da vezañ gouest da gonz reizh an Hollandeg ha da zivall diouzh ar frazioù a zeu da heul o yezh c'honidik.

Peurvuiñ e stager gant an Hollandeg war-dro fin ar bloavezh kentañ gant sikour kontadennoù anavezet dija gant ar vugale ha dre gaozadennoù berr war draoù eus buhez ar vugale : ar feurm, ar barrez, ar skol. Er c'hlasoù 'lec'h ez eus daou pe dri bloavezhiad bugale, ar re yaouankañ eus ar vugale (evel na tegouezh e lec'h all ivez, evel just) a glev ar c'hontelioù a vez graet d'ar re goshañ hag a denn un tamm mad alese.

DIAESTERIOU DA EVEZHIAN OUTO.— Reizh ez eo Hollandeg ar vugale, met paour evit pezh a sell an troioù-lavar, an hollndekadurioù. Ouzhpenn, o vezañ n'eo disheñvel an doare-skrivañ an Hollandeg hag e Frizeg, hag ivez dre n'eo ket kompennet net an doare skrivañ hollndeg e-unan, e tegouezh d'ar vugale ober kalz e frazioù, dreist-holl evit ar son "F" e vez skrivet "F" e Frizeg hag "F" pe "V" an Hollandeg.

Da skouer	Frizeg :	Foet, Flink, Folk
	Hollandeg :	Voet, Flink, Volk ....

N'eo ket direned ar frazi-se koulskoude : gant pleustradegoù a-ratozh ez a war nebeutaat war-dro kreiz an 3et. bloavezh evit steuziñ a-benn fin ar pevar bloavezh.

Gallout a reer merkañ anñ c'hozh, penaos ar vugale, e penn kentañ an trede bloavezh, a zalc'h da jediñ e Frizeg. Koment-se a zo un dra naturel ha n'eus ket lec'h tamm ebet da vezañ souezhet gant se ; hag ouzhpenn, n'eus riskl na droug ebet da heul koment-se.

Pennad Dek. - **AR FROUEZH KENTAN**

DANEVELLSKRID POST HA SCHEFFER.— Graet ez eus bet un enklask gant an Aotroù Post hag an Aotroù Scheffer war an dilere'hioù met ha fall eus an daou vloavezh skol kentañ. Hag embannet ez eo bet o labour gant ar Greizenn a Gelennouriezh a Amsterdam (Post 3) e 1952. Merkañ spis a ra an daou oberour e fell dezho barn an traoù e-keñver psikologiezh hepken, petra bonnak e vije tu d'o barn e meur a geñver all. Displegañ a reont berr-ha-berr evit petra e oa bet soñjet sevel skolioù-arnodiñ. Treiñ a reomp e Brezhoneg o c'homzoù :

"Ar skolioù-ese a glaske diskouez splann :

- 1) ez eus tu d'ober gant ar Frizeg evel banveg skoliata ha da zeskiñ gantañ diazezoù pep skiant hep na vije wazh a se an disterañ an deskadurezh roet d'ar vugale hag e-keñver braster na talvoudgezh an deskant-se ;
- 2) an deskantadoù-diazev (lenn, skrivañ, kontañ) gonezet dre ar Frizeg a c'hell talvezout evit an Hollandeg hep an disterañ diazevannt ;
- 3) ar skoliata-se e yezh ar vugale a laka ar skol bevec'h ha plijusoc'h eget araok ;
- 4) an tremen eus ar Frizeg d'an Hollandeg a vez aesoc'h hag en un doare muioc'h naturel eget na vije lakaat ar vugale a-droc'h-trañch war ur yezh estren a-dal na en en gavont er skol ;
- 5) evel-se dre ar greskañs naturel eus an div yezh e spered ar bugel hag an darenpredoù diazevan etrezo a tou ar Frizeg standard hag an Hollandeg standard da vezañ

glanoc'h ha yac'hoc'h, ha vuioe'h naturel.

6) Ouzhpenn, ur wech envezet talvoudegezh vras an Hollandeg evit an dereoù etre an dud ha talvoudegezh ar Frizeg evit traoù ar galon hag ar spered, an "HITTELIN" (sic) e c'heller kelenn an div yezh-se, er skolioù, hep na raje an eil grou ouzh eben, ha ragozafi ar vugale 'benn o anzer da zont en un doare kelz reishoc'h ha klokoc'h."

E dibenn ar bloavezh skol kentañ (1950-51), ar vugale hollandek (nabont mezho) a oa gouest da lenn plaen ha difazi Hollandeg, hag ar vugale frizek a lenn reizh an Hollandeg. Pa lekaef keñver-ouzh-keñver an deskadur gouezet e Friza hag er-maez eus Friza, e c'hell an den bezañ leouen. An holl vugale, war-bouez unan, a zo barrek da lenn ha da intent ur skrid frizek a lennont evit ar vach kentañ.

E fin ar bloavezh skol (1951-1952) ez eo gwelloc'h an traoù eget ar bloavezh arda Koulz hag e lec'h all ez eo barrek ar vugale war al lenn hag ar jediñ. Brasoc'h eo o annoudegezh eus o c'helic'h-bevañ ha berrekoc'h int war al labourioù displegiñ : displegerezh, kentañ, denevelliñ hag an divizout war drolennoù.

Kontant ez eo bet ivez ar strollad enklaskerezh gant an eil bloavezhad. War un ton bev ha gant skuited hag anpartiz e vez lennet ur skrid frizek. Seblantout a rae ar vugale kompren mat-kentañ ar skrid ha santout ar pezh a lennet. Pa lekaef keñver-ouzh-keñver ar skolioù frizek hag ar skolioù all a renker ennav enañ an tu-gonit gant ar skolioù frizek. Ar skrid hollandek a zo bet lennet ha komprennet mat peurvuiañ. Ne oa ket disi an doare distagañ bep tro, met kement-se n'eo ket un dar da denall hepken d'ar skolioù frizek(11). Gant an doare skoliata nevezet e vo gwellaet an traoù war ar poent-se. Deuet eo an dra-se da wir en un toullad skolioù 'lec'h ez eo bet nevezet un tamm an doare skoliata.

Hervez an dud enaoudek, n'eo ket mat-mat atav an doare da zistagañ ar Frizeg. Marteze avat, n'eus ket bet pouezet trawalc'h war ar Frizeg standard. E-kerzh ar bodadegoù graet ganto e Ljouwert (5 pe 6 gwech) o deus envezet ar skolaerien penaos ar vugale o deus desket troioù-lavar frizek nevez, yac'haet o yezh ha skarzhet kuit an troioù-lavar hollandek. Ar bodadegoù-se ivez o deus roet tu d'ar skolaerien d'en ennozañ 'benn kelenn an Hollandeg en trede klas.

DANEVELLSKRID SIPKENS.- E 1953 ar strollad enklask hag a oa ennañ tri den, a zo bet kermet : an Ao.Wytzes o vezañ marv, a voe kemeret o lec'h gant an Ao.M.S.W.Wendelaar Bonga; hag an Ao.Post, o soñjal e oa echu e labour-heñ, a roas e zilez.

Ar strollad nevez a embannas o rentañ-kont e miz Genver 1954. Setu enañ pennoù diwar ar rentañ-kont-se:

"Des eo kompren er eus div gudenn da zirouestlañ evit pezh a sell ouzh ar skolioù frizek :

- 1) Daoust ha ret eo evit skoliata ha kelenn gwelloc'h ar vugale implijout ar Frizeg evel benveg skoliata, er bloavezhioù kentañ na teuont d'ar skol, er rennvroioù 'lec'h na'z eo ar Frizeg yezh c'henidik ar vugale ?
- 2) Daoust ha karg ha kefridi ar skolioù eus ar c'hentañ derez eo deskiñ d'ar vugale lenn ha skrivañ o yezh c'henidik ?

Anab eo ez eus aze div gudenn dishañvel. Ur gudenn skoliata n'eo ken ar gudenn gentañ ha n'he deus mann da welout, war eñn da vihanañ, gant ar stourm evit dorc'hol bev ar Frizeg.

An eil kudenn a zo stag ouzh kudenn spered ha sevenadur bro-Friza. An danevellskrid a blod gant ar gudenn gentañ hepken. Doubl ez eo pal ar skolioù-arnodiñ, evel

m'hon diskouez splenn lizher an Ao. Kleitarp d'an Ao. Kellanner Brower.

- a) diskouez ez eo ret, evit stummañ ha deskiñ ar vugale, ober gant ar Frizeg er c'hlasoù izelañ ;
- b) diskouez ez arzeta an doare-skoliata-se, studi an Hollandeg er c'hlasoù uhelañ ;
- k) gallout a rafed c'hoazh merkañ kennt-mañ : war bouez klask ha diglask, ha reizhañ ar fazioù a c'heller ober, e tle ar skolioù-arnodiñ kaout an doareoù skoliata o tereout ar seurt skolioù. Evel-se diwezhatoc'h, na vez c'hoant da implijañ an doare skoliata-se war un dachenn frankoc'h, e vo sklaer an hent dirak ar skolaerien, hag an doareoù kelenn, koulz evit pezh a sell ar Frizeg hag an Hollandeg, a vo merket spis ha diazezet mat. (Sipkens p.3).

E dibenn an trede bloavezh e lenn ar vugale hag e skrivont Hollandeg koulz ha bugale ar skolioù all, ha pe gomzont e teu ganto un Hollandeg yac'hoc'h ha bevoc'h eget Hollandeg ar re-all.

E-keñver ar reizhskrivadur, ez eo barrek ar skolioù-esa da gozhañ gant bugale ar skolioù hollandek, petra bennak n'eus ket bet pouezet ur burn-se war ar reizhskrivadur ha ma'z eo dister awalc'h lod an Hollandeg er skol. Evit dek frazenn skrivet gant ar vugale diwar glevout, e reont er pevare klas 7,1 fazi well-wazh ; hag er skolioù hollandek e ra bugale an oadoù-se evit ar memes skrivadenn 6,9 fazi.

N'heller ket evit bremañ lavarout grañs ez eo aesoc'h kelenn Hollandeg goude ma vez bet implijet ar Frizeg evel yezh kentañ er skol. Met gant ar frouezh dreist-par taolet gant ar seurt skoliata dija, e oa sinerien ar rontañ-kont-se, e c'hellomp-ni hag ivez skolaerien an trede hag ar pevare klas, krediñ hep son da faziañ e c'heller esperout kaeroc'h c'hoazh."

DANEVELLSKRIDOU GANT PRWEZIDI.- Daou rontañ-kont all a zo bet embannet gant "Kevredad ar Skolaerien-Stad" hag egile gant "Kevredad ar Skolaerien gristen Brotes-tant". O daou emaint a-du gant an teol-esa aneur oc'h ober. Ne roimp nemet un nebeudig pennadoù diwar an eil rontañ-kont hag a zo klokoc'h ha nevesoc'h. Savet ez eo bet gant ur strollad a c'hwec'h den anvet gant ar C'hevredad ar 25 a viz mae 1953 hag embannet eo bet an 23 a viz neurzh 1954.

- 2) E Friza, koulz hag er broioù estren, ez eo ret kaout da gudañ an divyezhezgezh un diskoulm hag a vo mat e-keñver gelennouriezh hag ar skoliata ;
- 3) Abaoe pell'zo eur krog da santout e bro-Friza ez eo poent dirouestlañ ar gudañ-se. Ar wellaenn-lezenn "Slotenker de Bruine" n'he deus ket diskoulmet kudañ an deska-mant er skolioù kentañ hag e-keñver ar psikologiezh hag e-keñver ar skoliata ;
- 4) ar skolioù-esa e Friza o deus kavet an hent da vezañ houliet hiviziken ;
- 5) gallout a raer bezañ en gortoz e vo gwellaet stad an Hollandeg an doare-se. Gallout a raer brav-mat reiñ d'an div yezh lec'h an deskant, an doare na ve gwell a-se an eil yezh hag eben. Koulskoude ez eo ret adnozañ un doare nevez da gelenn an Hollandeg ;
- 6) evit pezh a sell ouzh rediusted ar skoliata nevez, pa'z eus kennt a dabud war ar poent-se, e tisklerionp bezañ a-du gant rontañ-kont ar bloavezh 1951 a roc'ha da c'houlenn digant Stadoù ar Rannvro dougen ar varmedigesh war se.

MEMO AR VISTRI.- Gallet hon eus gwelout ar vistri eus 4 skol-arnodiñ ha trenen dre o skolioù : Oosterend, Ried, Nenaldu, Womels. Holl o deus lavaret dimp bezañ leouen gant al labour ha ne garje hini ebet anezho distreiñ d'ar stum skoliata kozh. En tu-hont d'ar frouezh mat meneget geneomp, ez eus frouezhioù mat all ha n'heller ket e anaout war-bouez eksaminoù hag e c'hellont-i, mistri skol ma'z int, anaout. Ar vugale taolet huit diwarno kompleks an izelder, an zo naturelloc'h ; digoroc'h ha didroidelloc'h an o darenpredoù gant o mistri skol : dre-se e teu o fersonlezh d'an en zisplogañ gwelloc'h a se. O Hollandeg a zo well a se, ez-anat : dichipot-kaer e vez distaolet ar gerioù hag an troioù-lavar frizek. Unan eus ar vistri-se an deus lavaret deomp

pennas bugale ar 5^{et}. klas (1954-1955), hag o deus houllet ar skol-arnod adalek ar c'hlas kentañ, a zo trec'h en Hollandeg koulz hag e Frizeg d'ar re eus o c'hennadegoù a zo er 6^{et}. klas : speredetoc'h hag etnoc'h ez eo o goulennoù hag o respontoù.

Ret eo deomp evelato, anavez hon eus kavet ur skolaer hag a ra skol en eil sal (3e ha pevare bloavezh) en ur skol a deir sal, en deus keuz d'an doare kozh da skoliata. Met war a seblant e vije mat tanall kenent-se d'eo oad, rak ar skolaerien gozh, e kenent bro a zo, ne blij ket nemeur dezho ar cheñchenantoù.

En unan eus ar skolioù hon eus bet klevet ni-hon-unan, bugale en trede klas hag a glot gant eil bloavezh eus hor c'hourz-izel, o lenn plac-mat Frizeg hag Hollandeg war c'houlenn an Ensellour.

SONJ AR GERENT.- Lozet e oa bet speredoù ar gerant d'an taol-arnodif dre un tam kabalerezh anpart ha skiantek. Dibenn-Kaer o deus bet asantet d'an taol-esa. Koulskoude e div barrez da vichenañ, da fin ar bloaz ez eus bet un tam trouz gant mammoù'zo dre na eo ket kavet barrek o bugale da vont en eil klas. Kaset e voe gant unan bennak klemm d'ar maer. Neuze e voe graet un tam bodadeg evit ar gerent gant an Ao. Ensellour er penn anezhi. An Ao. Sipkens a roas an diskleriadurioù e oa ezhomma ha sioullet e voe an dud. Hiviziken, war a seblant, ne glaver klemm ebet e nep lec'h ebet, war ar skolioù-arnodif. Gallet hon eus goulennata diwarbenn-se tud ha n'int ket eus an Emsav Frizat hag ivez Hollandizien o chom e Friza ha zoken ur Breizhad yaouank a oa deuet da Oldeborn d'ober studioù war al laezh, hag holl o deus bet lavaret dimp eoa kontant ar gerent. E-pad pell-amzer hon eus bet divizet gant ur familh hollandet deuet da chom da vro-Friza abaoe ar 15 a viz genver 1950. An tad a zo mädisin. An hini koshañ eus ar vugale, ur plac'h ganet an 30 a viz genver 1944 a yeas d'ar skol d'ur skol-arnodif, evit ar wech kentañ ar 1 a viz ebrel 1950 ; da gentañ e talc'ho da ganañ kanaouennoù hep kompren ger ebet enno, hag a-benn tri niz goude e kompreno Frizeg. An eil eus ar vugale, ur verc'h ivez, ganet d'ar 15 a viz mezheven 1945, a yeas d'ar skol ar 2^h gentañ a viz ebrel 1952. Roet ez eus bet kentelioù prevez dezho er 6^{et} hag evel-se ez int aet buan war-raok gant o studi ha bremañ emaint er Ret hag er 6^{et} klas. Hag hervez o zud hag ivez hervez ali ur psikologour, n'int ket bet wazh an disterañ eus an deskant o deus bet.

Pennad Unnek . - AN AMZER DA ZONT

N'emañ ket tud Friza en-sell da chenañ bremañ pa'z int krog ken mat. Holl emaint a-unvan diwarbenn ar pal da dizhout, met dizunvan ez int 'dal na vez anv da zibab an hent da dizhout ar pal-se.

E Friza evel er rannvroioù all eus an Nederland o santet ur c'hoant bras da zigreizenniñ ar vro, dreist-holl abaoe 1945. Er bloaz 1948, war c'houlenn Kuzul an Emsav Frizat ec'h embannas an Ao. Wybenga ul levr diwarbenn ar gudenn-se, ha degenet mat a voe graet d'al levr-se e bro-Friza hag a-ziavaez da Friza (F.M.l.3.1947 - 4.1948). D'an 10 a viz genver 1949 e tivizas ar Stadoù Rannvroel studioù a nevez ar gwall dudenn-se. D'an 28 eus ar memes niz, e voe krouet gant Komiser ar Rouenez ur Burev-Heur gant pevar eilvurev (labour-douar ha magerezh chatal, kolennadurezh ha sevenadur kudennoù kevredigezhel, konwerzh, ijinerezh ha treuskaserezh. D'an 9 a viz genver 1950 ar Burev-Heur, renet gant Maer Ljouwert, an Ao. A. A. M. van der Houlen a sine an danevell skrid ha d'an 21 a viz mae e tiskoueze anezhañ da gannaded Ganbr ar Rannvro, hag ar re-mañ hen degemeraz a-unvouezh koulz lavarout : 47 mouezh ouzh 3. Ar pennad VI, p.p 90-101, a zo gouestlet penn-da-benn da studi kudennoù an Deskadurezh hag ar Sevenadurezh. (12)

Berr-ha-berr setu ar pezh a c'houlenn an danevell skrid-se :

- 1.- An implij eus ar Frizeg hag eus ar Frizeg nemetken ar skolioù-harberc'hiañ hag ar savidigezh eus skolioù divyezhek er parrezioù frizek.
- 2.- Roiñ urzh da gelenn ar Frizeg evel danvez studi en holl skolioù eus ar c'hentañ derez er c'herioù, e skolioù an U.L.O., e skolioù an eil derez, er skolioù nicherel, hag an implij eus ar Frizeg evel benveg deskiñ evit danvezioù'zo evel al Labour-douar, an Istor, an Douaroniezh hag al lennegezh frizek.
- 3.- Sevel un Ensavadur Broadel Frizat, en e garg dougen dorn da virout ha da greskiñ ar sevenadurezh frizat.
- 4.- Hag evit na vo gallet seveniñ ar mennad neur-se, kreskiñ pinvidigezhioù ar Rannvro.

AR GOMISION WESSELINGS.- Ne reas ket ar Gouarnamant skouarn vouzar ouzh galvademm Friziz. Kerkent ha 1950, ec'h anzave ar Ministr Rutten talvoudegezh ar yezh frizek hag al lennegezh frizek evit roiñ lusk d'ar sevenadur e bro-Friza hag evit studiañ ar yezhoniezh. (F.N. 1.5.1950). E beg an hanv e 1952, e anvas ar Ministr ur gomision da studiañ lec'h ar Frizeg er skolioù e Friza. Er gomision-se edo an Doktor Wesselings, evel pennrener, an Ao.J. De Bruijn, an Doktor Kok, an Doktor Loor, an Ensallour Sipkens hag an Ao.J. Woltjer. Er retriñ-kont embannet an 2 a viz here 1953 e kavod ar mennadoù-mañ :

- 1.- Embann ul lezenn oc'h aotren ar c'huzulioù kumun hag ivez kuzulioù ar skolioù prevez da lakaat ar Frizeg war roll ar studioù ha da c'houre'henenn en implij dre ret; eus ar Frizeg en tri bloavezh kentañ eus skolioù ar c'hentañ derez.
- 2.- Votiñ ur yalc'had a-berzh ar Gouarnamant da breñsiñ levrioù all hag ar reizhoù -skoliata a zo ezhoer evit sevel ha diazezañ skolioù divyezhek;
- 3.- Lakaat ar Frizeg war roll ar studioù er skolioù Normal;
- 4.- Anaout a-berzh ar Gouarnamant Testenioù-studi er skolioù kentrañ hag an eil derez hag ivez reiñ ur gopr da heul an Testenioù-se. (F.N. 1.10.1953).

An 18 a viz du 1953 e kinnigas Ministr an Deskadurezh ur mennad lezenn da Gambr ar Gannaded. Ar mennad-se gant ur bern abegoù a gelennouriezh ennañ, a zo a-du evit na vezo implijet ar Frizeg evel benveg skoliata e-pad an tri bloavezh kentañ eus an deskadurezh er skolioù ar c'hentañ derez, hag evel danvez-studi er bloavezhioù warlerc'h. Lezel a ra koulskoude an disentez e diviz ar c'huzulioù kumun hag ar c'huzulioù skol. Evit an testenioù studi, anavezet e vint gant al lezenn; ha testenioù all a vo krouet (F.N. 1.1.1954).

An danevell-skrid meneget ganeomp uheloc'h hag ar mennad-lezenn a zo bet abeget da vat war ar c'hazetennoù hag e bodadegoù an Ensav Frizat. An arroudenn-mañ a vezo kavet enno un heklez eus an abegadennoù-se hag a roio tu evel-se da gompren gwelloc'h menezioù hag abegoù ar re a zo a-du evit na vezo kelennet ar Frizeg DRB RET er skolioù. "Ar skolioù divyezhek n'emaint ket nui da sellout evel skolioù-esa. Poent eo frankaat tachenn ar seurt skolioù-se. N'eo ket hepken en anv al lealded e c'houlenner kement-se, net evit abegoù nat a gelennerezh hag a psikologiezh." (W.P. Pietersen, rener skol Menaen, F.N. 1.6.1953)

An tamall brasañ graet d'an Danevell Wesselings eo Bezñ chonet hep goulenn na vezo lakaet ar Frizeg er skol evel un dra ret hag endalc'hus, dreist-holl, pa weler ez eo ret hervez al lezenn, deskiñ an Hollandeg. Tur a hini a sell an dra-se evel un diforc'h direizh etre an div yezh. Ouzhpenn-se, e klaster diskouez penaos ar yezh n'emañ ket hepken e riskl da zont da drofedaj, net zoken da vervel, ha n'heller herzel ouzh ar gwalleur-se d'en en gaout anez lakaat ar Frizeg er skolioù dre ret. Hevez'zo, en ur vodadeg gant ar "C'hristlik Frysk Selskip" e lavare an Ao.F. Van der Mark ar c'honzou-mañ : "Ne ro ket an danevell all da lakaat raktal ar Frizeg er skol evel danvez studi ret. C'hwitet he deus ar gomision war he c'hefridi. Rak er stad n'emañ an traoù ez eo dleet kaout hep dale un diskoulb d'ar gudenn. Pa vezo sellot ar selledoù, kelennerezh ar yezh-pobl n'eo ket hepken un afer a skoliata hag a efedusted, net

un afer a lealdad. Ar gwir hon eus, ha den n'hell difrennañ ar gwir-se digemoep, da c'houlenn na vezo desket hor yezh dre ret ha diouzh reol, en hor skolioù. Ar gouision a oa dloet dezhi difenn ar gwir-se hag ar reolenno-se hep marc'hata." (F.N. 1.1.1954).

Soñjal a ra gent ar "Friesch Dagblad" e nac'h ar Ministr soursial eus ar gudenn-se pe n'eo ket hardis awalc'h da bleal ganti, hag e klask en en zisarnañ war ar c'huzulioù parrez hag ar c'huzulioù skol, dezho da zirouestlañ ar gudenn. Met kement-se n'eo ket ur sturm da sklaeraat an traoù. Ma ne fell ket d'ar Gouarnant kenderout ar garg-se warnañ e-unan, daoust hag e vezo kement-se a vall war ar c'huzulioù parrez hag ar c'huzulioù skol d'hor ober ?" (F.N. 1.1.1954)

Toniañ a ra ur gazetenn nederlandat "Vrij Nederland" a-du gent ar nenoziou-se : "Ma venne ar Ministr ober da zifennerien ar Frizeg tevel ez eo deuet brav-nat a-benn. Hogen na venne diskoulmañ ar gudenn, ez eo sklaer n'eo krog e'hoazh da gompren netra er gudenn-se. Moarvat ez eo deuet a-benn d'ober d'ar re zroukkontant sermiñ o genoù. Adalek bremañ e c'helle ar Ministr respont da nob a garo selsoù anezhañ : 'Dieub ez eo Friziz, libr ez int d'ober ar pezh a blij dezho, petra o deus e'hoant da gaout ouzhpenn ?' Hag ar re na gomprenont ket gwelloc'h an traoù eget ar Ministr a gavo reizh-tre ar respont-se. In niver brasañ eus an dud ez int. Koulskoude lezel ur gudenn a bouez bras-kentañ e diviz an dud, n'eo ket un dra fur na poellek, tamm ebet ; un dra diskiant end-ouñ en ur vro 'lec'h ma c'houre'hemenn al lezenn mont dre ret d'ar skol." (F.N. 1.1.1954)

N'eus ket bet ezhorn da c'hortoz pell evit kaout respont difennerien ar gaer all hag e kavomp anezhi dija e rentañ-kont Sipkens : "Nat eo, anezhañ, e sell holl dud an Ensav Frizat ouzh an taol-esa-se gent kalz a ovezh, ha kompren nat a reer ivez ez eo tregaset an enebourien gent an arnod-se, rak o abegoù ne dint ket abegoù skoliata. Eus an eil tu hag egile ez aer en tu-hont d'ar muzul reizh, rak ne veler ket an traoù diuntuck awalc'h... Er tabud-se ez eus neur a zroukintent hag a vije nat o zeurel a gostez, hag o diskar :

- 1.- N'holler implijañ ar Frizeg evel benveg skoliata nemet el lec'hioù n'eo c'hoazh yezh kentañ an darnvuiañ eus ar vugale ha ket eta er c'herioù bras hag en div enezennad hollandek ;
- 2.- N'eo ket gwir (ha ne vije ket nat kennebeut) e vez konzet, lennet, skrivet ar Frizeg en daou vloavezh skol kentañ hep na vije implijet an Hollandeg. Dija er c'hlas kentañ ha muioc'h c'hoazh en eil bloavezh, e voazer ar skolidi ouzh an Hollandeg hag e lakaer anezho d'ober anaoudegezh gent an Hollandeg, pazenn ha pazenn.

Ur bugel ordinal, en eil lodenn eus ar bloavezh kentañ, a zo barrek da lonn ul levr-lenn en Hollandeg. Ma tichañse d'ur bugel evel-se e-kerzh ar bloavezh skol cheñch skol (lakaomp dre na'z a e dud da chon e lec'h all), ne vije ket ken gwazh an dilerc'hioù ha na soñj da zarn. Gwellet ez eus bet traoù evel-se hag ar vugale a zo en en c'hraet diouzh ar c'hentañ en o skol nevez.

Ma tichañse d'ur bugel hollandat dont d'ur skol frizek, e-kerzh al lodenn gentañ eus ar bloavezh skol kentañ, e vez ret plediñ gentañ en un doare ispisial. Arabat ankounac'haat e vezo hañvelact ouzh ar vugale all, en ur ober un nebeut nizioù, hag e konzo neket Hollandeg hepken, net Frizeg ivez. Gwellet ez eus bet kement-se ivez ha diboañ-kaer ez eo en en c'hraet ar vugale.

3.- Difennerien re donn eus an taol-arnod a lavar kreñv ez eo splann-neurbet talvoudegezh ha frouezh an taol-arnod. Met an danevellskrid e-unan a lavar n'eo nemet hant-wir ha ret e vezo gortoz un nebeut bloavezhioù c'hoazh, kent dougen ur varnedigezh evit nat, war ar gudenn-se.

4.- Ahendall n'eo ket aotreet gent al lezennoù a zo bremañ, kentañ seurt ebet e skolioù c'hentañ derez. Ouzhpenn-se, lakaomp e vije votet dambrest ar gwella-dur-lezenn kinniget gent ar Strollad Wesselings, ne gav ket deomp e vije nat implijañ war un dachenn re frank ar c'hiz skoliata nevez, arak un nebeut bloavezhioù anañ, rak diou-

a vije a ziankachoù-skol hag a levrioù. (Rentañ-Kont Sipkens, pp.7-8)

Evel na weler dre an arroudennoù-se, n'eo ket gwall daer ar Rentañ-Kont Sipkens; pouezet ez eo bet gant kalz a evezh ar barnedigezhioù a gaver e dibenn al levrig. Les eo komprenn perak ; ar re o deus aozet an danevellskrid a zo karget eus ar skolioù - armodiñ ha ne fell ket dezho mont war-raok hep gouzout da belec'h enaint o vont.

KLOZADURIOU

Evidomp-ni evat n'hon eus ket lec'h da vezañ ken sellant-se ha setu anefi ar c'hentelioù a gasomp ganeomp eus bro-Friza : tu a zo da sevel skolioù divyezhek, hag ar seurt skolioù a zoug ar frouezh a c'heller bezañ an-gortoz da gaout diganto : ober da bersonelezh an den an en zisplagñ klokoc'h, reiñ un anaoudegezh welloc'h eus ar yezh c'honidik hag eus an eil yezh.

Evit na tevio da vat an taol arnod-se, e kenent lec'h na c'heller en ober, ez eo ret kaout mistri-skol gradus ha bet sturmet nat pe er skolioù normal pe dre vodadegoù studi aozet a-rotoc'h evito ; ezhorn a zo c'hozh doareoù skoliata aprouet nat ha levrioù hollandek adkompennet diouzh skolioù Friza. Mistri c'hodus a Friza, n'eo ket seurt a vank ; aprouet-nat ez eo an doareoù skoliata hag a-barzh nonour e vo prest al levrioù.

An neb a bled gant skiant ar c'helennerezh a c'hell bezañ laouen hag anzav hep aon da faziañ na da vont en tu-hont d'ar wirionez, ez eo douet da vat an taol arnod. Hogen na c'hell ar c'helennour, sellout hepken ouzh an teir gevrenn neneget er bajenn 3 eus Rentañ-Kont Sipkens, ne c'hell ket an desaver bugale chon diseblant ouzh an abegoù sevenadurel roet gant an Ensav Trizat. Evel n'hon deus ket ar gwir da chon hep poanial da sturmeñ korf ha spered ar bugel, n'hon deus ket muioc'h ar gwir da chon hep sturmeñ anezhañ e-keñver ar gevredigezh. Ar c'helennerezh-se a roio tu dezhañ da generout e lec'h er gevredigezh a zo war e dro, ha da vezañ un den poellet-nat hag echu. D'an desaver bugale ha nann d'ar c'helennour eo lavarout ar ger diwezhañ.

NOTENNOU.

1.- "D'an soñj-me, ur sevenadur pourheñvel penn-da-benn an hec'h enezennoù (Enezennoù Breizh-Veur) a vije ur merk ez eo izelaet ar sevenadurezh enno." (Elliot p.59)
 "Ar sevenadur ez eo un dra a dle mont war greskiñ ; n'heller ket ober ur wezenn, n'heller ober nemet he flantañ, entent outi ha gortoz ken na roio frouezh." (Id.p.63)
 "Ur sevenadur hollvedel hag a vije ur sevenadur pourheñvel eus an eil penn d'ar bed d'egile ne vije mui ur sevenadur... Ne vije mui war an douar nemet tud kollet e den-elezh ganto. Ur bed ifernus ! (Id.p.62)

O varn an traoù hervez ur spered kristen, setu konzoù ar prederout katolik Dawson : "N'eus forzh pegen hollvedel ha pegen speredel ez eo ur Relijion bennak, e renk en en enkorfañ en ur sevenadur bennak, hag en en ober diouzh an ensavadurioù kevredadel hag an hengounioù, na fell dezhi kaout krog ha dere'hel da gaout krog war vuhez hag oberioù an den." (Dawson p.54)

"Kement Relijion hag a stourm pe a chon diseblant e-keñver ur sevenadur bennak a zo un nerzh-distrui hag a laka da sevel an hec'h enep holl gevrennoù yac'hañ hag oberiantañ ar gevredigezh, kevrennoù ha n'hellont bezañ distaolet evel pa n'o dije pouez ebet e-keñver Relijion." (Id.p.206)

2.- "Al Luskenbourged an deus nebeut a intrudu, nebeut a nerzh-youl ; laosk ez eo, abeger, pigniger ha diskredik ; difrouezh ez eo e spered, troetoc'h da resev eget da oberiañ." (Ries. "An Divyezhegezh ha Tenz-Spered Luskenbourgiz" p.16)

3.- Sant Bonifas (680-754) ganet e Krediton en Devonshire, abostol bro-Priza hag en Alamagn. Da gouver an douzokvet kantved deiz-ha-bloaz e vorzhenti e Doklam, ec'h embannas Gouarnamant bro-Holland un tinbr-onvorif.

4.- Englev Kiel, sinet er bloaz 1949 etre ar Gouarnamant alaman ha kannaded an Eusaviou sevenadurel frizat ha danat, en deus aotreet digerif skolioù diouto o-unan evit an div isvroadelezh-se eus Sleswig ar C'hr istreiz. Aotreadurioù heñvel a zo bet roet gant ar Gouarnamant danat evit an isvroadelezh c'hernan eus Sleswig an Hantnoz. (cf. "Y Fener" Rhagfyr 9-16.1953 ha "La Gazette de Lausanne" 12.7.1954. "Du côté de chez Hamlet" Aldo Dani)

5.- Alies hon eus taolet plod d'an dra-se en hor parrez-ni. Goude meur a vloavezh ez omp deuet da c'houzout e oa tud eus hon anaoudegezh hag a gonze nat-tre Brezhoneg.

6.- Daoust hag e c'heller keuziañ da genent-se ? Gant kalz a skrivagnerien e soñj deomp ne dalvez ket ar boan. Ar pep gwellañ a vije d'an dud a bep seurt broadelezh o tivroañ d'ar Stadoù Unanet, mirout ar pep talvoudusañ eus o herzh broadel, en doare da lakaat evel ur gwad nevez e buhez kevredadel ha sevenadurel Amerika ... Keñver-ouzh-keñver gant studi ar Saozneg, ez eo aotreet an embroerien hag alioz zoken da bledif gant o yezh o-unan ; rak anat eo, dre skiant-prenañ, penaos ar yezh a servij da virout bev traoù talvoudus an anzer dremenet ; ha penaos dere'hel bev ur yezh a zo herzel na vije un disparti mantrus etre an anzer dremenet hag ar renziadoù da zont." (Aucamp, p.210, 'lec'h na verk kalz a levrioù da studiañ.)

Lenn ivez ur pennad-skrid gant A.J.Maydiou er "Vie Intellectuelle" niz nezhoven niz gouere 1954 : "Catholiques français et Catholiques étrangers".

7.- Ar gerioù amprestet gant an Nederlandeg digant ar geriadur etrevroadel a vo skrivet dambrest er skritur vouezhoniol, diouzh skouer ar Frizeg (gw.kazetennoù hollandat niz eost 1954)

8.- War a seblant n'emañ ket pouez ha niver an oberennoù lennegel en ur vro diouzh niver an dud, met er c'hontrol. "Ken skignet eo en Izel-Vroioù an diorroadur spered na'z eus bet neulet eno e 1950 div wech muioc'h a levrioù eget e bro-Saoz ha bro-Ital hag eizh gwech muioc'h eget er Stadoù-Unanet" (gw."L'Actualité" mae 1953, p.15)

9.- Savet e 1917 gant skoazell an Doktor Titus Brandsma, kelenner doueoniezh e Skol Veur Katolik Nijega, abaoe 1923; narv e Dec'haou ar 26 a viz Gouere 1942

10.- Er stad n'emañ ar Frizeg e-keñver al lezonoù n'eus eno netra droist-ordinal. Er skolioù-meur nederlandat, e ro ar gelennerien war ar yezhoù modern, o c'hentelioù er yezh a gelennont, hag ar studierien a ra gant ar yezhoù-se ivez en o labourioù. Kenañ tezeñ doktoriezh e Frizeg a voe savet e 1938 gant an Doktor D.Kalma.

11.- N'eo ket unvan distagadur an Hollandeg zoken gant an dud desket.

12.- E-kerzh ar nevezhiadegoù diwezhañ da guzolioù ar Rannvroioù, ec'h addisklerias kevrennoù frizat ar c'hostezennoù politikel hollandat ar soñj o deus da zifenn gwirioù ar Frizeg ha roet o deus da anaout un un doare sklaer neurbot o nenoziou divarbenn un nebeut poentoù : evel an implij eus ar Frizeg er Veradurezh-Vro hag er Skolioù. (Frysk en Frij, niverennoù 8, 9, 11, 12 - 1954)

LEVRLENN ADURTZH.

(Roll al levrioù heñvel ha menegot er studiadennoù.)

AUCAMP, A.J. "Bilingual Education and Nationalism, with special reference to South Africa." Pretoria, 1926.

K E N S T U D I

digant an I. F. Falc'hun : "Gouzout a ran n'eo ket dreist stad ar C'hembraeg e Kembre, hag e peñner, kalz muioc'h eget e Breizh, da zerc'hel ar yezh e buhez. D'an meno, avat, Kembreiz n'o deus ket faolet evez awalc'h ouzh levezon kevredigezhel al labouradegoù, ar c'henserzh, ar beajourien-hañv, traoù hag a c'hell kas da get labour ar skol." (23.4.54)

digant Roparz Hemon : "Va gourc'hemenoù kalonek evit "SKOL". Pezh a blij din dreist-holl eo kavout en dastunadenn-se pennadoù graet mat hag aketus. Ar studiadenñ diwar-benn skolioù Kembre a zo unan eus ar re wellañ an eus lennet biskoazh." (7.6.54)

digant Per Denez : "Drugarez evit bezañ kaset din ho studiadenñ diwar-benn ar C'hembraeg. Pezh a zispleg a zo displeget mat-tre : en un doare resis, pervezh ha sklaer. Peogwir hoc'h eus savet ar studiadenñ-se avat da vezañ brudet e-touez ar Vretoned "onskiantek" e kav din e vefe mat pouezañ war ar pevar foent all-mañ :

1.- Ar C'hembraeg er skolioù a zo un TREC'H war ar gouarnamant saoz. Gounezet eo bet an trec'h-se gant ar vroadelourien genbreat.

2.- Goulennet o deus Kembreiz ne vefe lakaet o yezh er skol, ha lakaet o deus anezhi er skol, en abeg d'he ZALVONDEGEZH VROADEL. Morse n'o deus dinac'het o "frin-cipes", hag adal an deroù ez eo bet lakaet ar gudenn war ur sicheñn yac'h.

3.- An Divyezhegezh a zo ur politikerezh-argadiñ. (Gw. war se pennadoù D.J. Davies pe Ceinwen Thomas, war Y FANER warlenc, a greden). An deare-pocollata eo hemañ : tonket eo ar C'hembraeg da vervel na ne reer nemet gwareziñ ar C'hembraeg er c'hembraegva ; ret eo ac'hounit an tachenoù kollet. Ac'hane an divyezhegezh, hag a zo da gentañ holl, evit ar vroadelourien, lakaat ar C'hembraeg e skolioù ar saoznegva.

4.- Se a laka kompren penaos e c'hell bezañ ar vroadelourien war un dro evit an divyezhegezh, hag a-enep dezhi. A-du int evit an divyezhegezh er saoznegva, hag a-enep dezhi er c'hembraegva. Gwelout war se pennad pouezus Victor H. Jones en Y FANER nevez : zo (teurel evezh e vez diazezet an arguzerezh adarre war ar 'maesoldeb') hag ensav ar skolioù hollgenbraek, gant ar stourm evit kaout skolioù eil deroù hollgenbraek.

Ken disheñvel ez eo ensav sevenadurel Kembre diouzh ensav sevenadurel Vreizh en anzer-vreññ na vefe mat islinennañ ar poentoù-se." (2.4.54)

digant Kerlann : "Enaos o paevez kaout niverenn gentañ SKOL. Meuleudi deoc'h evit al labour-se, ur pezh hini, ha talvoudus-dreist ouzhpenn-se. Deuet eo da vat an taol-esac-mañ. N'eus ken bountañ war-raok breññ.

Dek vloaz 'zo e voe diskaret ar skol gentañ hollvrezhonek nemeti, hini Blistin. Mantrus eo soñjal n'eus ket bet kavet ur skolaer breizhat, feiz awalc'h enañ er Brezhoneg evel yezh a gelennadurezh, nann, ket unan e-pad dek bloavezh aet e-biou, evit adober ar pezh an eus-ne graet : sevel ur skol e Brezhoneg penn-da-benn. Ur giladenn n'eo ken.

Miañ a rit implij ar skolioù evel m'emañ. Mat eo. Koulskoude ez eus tu breññ deomp da gaout hor skolioù brezhonek-rik. Ar pezh a voe posubl 10 vloaz 'zo a zo muioc'h posubl c'hoazh e 1954.

N'eus forzh, gant a vo graet, kentelioù Skol Blistin a dalv atav. O miret en eus, hag ar c'haieroù. Prest en da vont war ho skoazell, nar kirit degemer digenin

frouezh va skiant-prenet war dachenn kelennadurezh ar Brezhonog d'ar vugale.

E-touez al levrioù a vonegit (Va Yez Karet, hag all...) gant an Diuzet, ne welen ket al levrig lenn : YANNIG gentañ ivez. Talvoudus-bras eo koulskoude...

Degas a ran da soñj doqc'h e voe diskaret Skol Blistin da vare an 'dicubi-digezh', pa voen bac'het. Torret e voen diouzh va c'harg ha difennet ouzhin ober skol a-hed va buhez (zoken kelenn an embregerezh-korf d'ar vugale !!). Ar varnadenn-se a zo douet eus Ministrerezh an Deskadurezh... (29.6.54)

(Eus Ljouwert, Fryslân, e gouero, hon eus skrivet d'an Ao. Kerlann d'e drugarekaat eus e lizher hegarat ha kalonekaus, ha da c'houlenn digantañ cozañ ur pennad diwar-benn istor Skol Blistin, ha kas dimp ar c'hentelioù a garfe embann).

digant an Dr. Tricoire : "Setu, evit gwir, pezañ eus klasket ober : sevel un doare kelenn evit ar Brezhonog (ha n'eo ket evit ur yezh all) en ur zegenere pep gwellañ eus an holl zecarioù kentelioù ar yezhoù.

1.- Kentelioù ar Brezhonog, lakaat an deskad da gompren ar yezh vrezhonek. Il lqbour diaesañ an hini e oa. Pep tra a zo bet renket evit lakaat mekanikadur ar frazenn vreizhat da vezañ ar sklaerañ ar gwellañ. Da gentañ : frazennoù en trede gour unan hepken e deroù al levr (Bara eo se)...D'an eil : kompren talvoudegezh gwirion ar gerioù 'a' hag 'ez', 'a zo' (...qui est) ez eo (...qu'est) (paj.10) a zo : setu an ti a zo (qui est)

an hini a zo ... (- - -). Evel na weler, "a zo" a vez lakaet el levr, da gentañ, en islavarennoù. Goude-se (p.20), e pennlavarennoù : Glas eo an neñv . In neñv eo an hini a zo glas. In neñv.....a zo glas.

Evit ar verboù estreget 'bezañ', e vez graet memes tra : Piv (eo an hini) a bign ? (...qui monte) - Ha gwir eo e pignan ... (que je monte) (p.38). 'Ez, e, ec'h' a vez lakaet da gentañ goude "ha gwir eo...?" Diwezhatoc'h (p.50) e vo komprenet ar c'hemm etre : gwin ruz a evomp (E-giz : Ruz eo ar gwin a evomp, que nous buvons) ha Gant ar werenn (ro) ec'h evomp. (E-giz : ha gwir eo...ec'h evomp ...?)

Er gentel II (p.30) e vez diskleriet ar ster eus "a ra" (que fait) :

un "a" 'zo al lizerenn a ra Landig.

Kokoogog eo ar pezh a ra ar c'hilhog.

Kokoogog a ra ar c'hilhog.

Kenzañ a ra ar c'hilhog.

(chanter est la chose que - laquelle - fait le coq). E-giz ar Galleg poblek : "Quoi qu'il fait ? hag all..."

2.- Dogener perzhioù-nat pep doare kelenn ar yezhoù.

a) Da gentañ, en eus graet gant skudennoù. Ar skrid a-bezh a zo bet savet evit bezañ komprenet penn-da-benn gant sikour ar re-se, hep skoazell ar Galleg. ("Méthode directe", p'oc'h "Assinil" un doare kelenn dre sikour ur yezh anavezet dija gant an deskad).

b) reiñ d'an deskad frazennoù ar yezh pendeziak,

k) chon hep bezañ sec'h, hag all, hag all...

Kudennoùigoù all :

a) doare-distagañ : an testañ d'ar yezh skrivet ? ya. Het an holl n'int ket a-du gant se (pell ac'hano, zoken)

b) taol mouezh : merkañ hemañ pa vez war an eil silabonn hepken ; se an eus graet

(nenet er c'hontelioù kontrañ hag evit ar gerioù diaesoc'h.)

k) ae, ae = è, è - ao = ao e bro-Wened hag arabet troc'hañ an holl bontoù gant bro-Wened.

ae = àè (digor) : laer, naer, (laèr pe lèr)...

éa (kloz) : éar, naan, léaz (=ét, nèn-rin, léz, ha n'eo ket èr, mèn, lèz)

Kudenn an "ae" n'eo ket bet diluziet (onklaskoù an eus graet, avat, diwar-benn ar son-se). (Léaz = léah, e bro-Wened Uhel)...

d) Ar skoudennoù : ouzhpenn re al levr, e vo ret kaout skoudennoù bras war daolennoù. Gant na bugaligoù (6 ha 7 vloaz) e ran e-giz-se, en ur zisplegañ pep kentel gant skoudennoù war daolennoù kartoñs... O vezañ n'en eus savet kentelioù o vont end-eeun d'ar Brezhoneg, ne ran ket gant ar Galleg - nenet bep ar mare - hag e komprenont pep tra.

Ouzhpenn-se ar c'hontelioù-se a zo bet savet ivez evit ar re vras o tes - kiñ Brezhoneg hag evit ar vistri skol na anavezont ket ar Brezhoneg lonnek. (17.7.54)

digant an Dr. Tricoire. "Plijet kalz on bet gant ho levr "SKOL". Kalz traoù an eus desket dre e lonn. Labourioù saurt-se eo a laka kudenn ar Brezhoneg da vont war-raok. (2.7.54)

=====

Daou bennad eus Niv. 1 SKOL a zo bet embannet e Galleg war Gannadig Skolioù Kristen Eskopti Sant-Brieg dindan an titloù "Pédagogie Bretonne" ha "L'Enseignement du Breton comme seconde Langue."

=====

TRUGAREZ

Niv.1 "SKOL" a oa bet kaset da holl gelaouennoù ha dastumadennoù an Ensav. Pennadoù neulus-kenañ a zo bet embannet diwar he fenn gant :

AR BED KELLER, (13.6.54), 500 lur ar c'honnanant da gas de : M.P.Galbrun, 78 rue de Fontenay, Vincennes (Seine) K.R.P. 350 63 ROAZHON

DOUAR BREIZH (23.5.54) sizhuniek, 600 lur da gas da LA TERRE BRETONNE, 152, bld.de la Gare, Paris.13 K.R.P. PARIS 83 01 85

BARR HEOL, (Niv.3) 100 lur d'an nebeutañ, da gas da Ber Even, 18, bali Clémenceau, Gwengamp. K.R.P. ROAZHON 50807

AL LIAMM (Niv.44) 1 000 lur, da gas da Ber ar Bihan, 13 route de Vaugirard, Meudon (Seine et Oise) K.R.P. 53 49 06 PARIS.

AR BEDENN EVIT AR VRO; kaset evit netra gant an Ao.beleg L.ar Floc'h, Pensionnat St.Pierre, Sant Brieg

Meneget eo bet SKOL gant LA BRETAGNE REELLE, (15.9.54), 4 niv. 100 lur, konnanant bloaz 400 lur da gas da J.Quatreboeufs, B.P. 128 ROAZHON, K.R.P.75482 ROAZHON.

Mil trugarez d'an embannadurioù-se hag a deus soñjet e oa nat ober un tamm bruderezh evit SKOL.

Mistri ar skolioù bihan a zo galvet gant o nicher da studia meur a skiant. Un dra risklus bras gant kalz anezho, hag a zeu da gredañ e ouzont pep tra. Un dra varzhudus evit ar re evel Dohier, ouzh o lakaat o namenn hag e poent-kejañ pep gouiziegezh, o lakaat enno nuioc'h a gempouez hag a zeneliezh eget an dud o peuriñ atav war ur skiant ha war ur vicher hepken.

Roparz HENION (Gwalarn 80)

\$\$\$\$\$\$\$\$\$\$\$\$

Ar gwirionezioù a daver a dro da armpoezon.

NIETZSCHE.

LEVRIOU EVIT AR VUGALE HAG AR SKOLIOU.

LENN A RAN, embannet gant "AL LIAMM". Ul levr evit deskiñ lenn d'ar vugale n'ouzont ket lenn c'hoazh. Ha "Notennoù" e lavar an aozer: "Ma vez gwerzhet nat al levrig mañ e vo moulet un eil hep dale". Evit daou abeg e hotomp e vefe gwerzhet buan: seblant vat e vefe evit ar yezh, ha tu e vefe en un eil mouladur d'adkompenn al levrig, diouzh ret. Hec'het ne vo ket bet graet adalek an taol kentañ un dra disi war un dachenn hogos difraost. "Ar Groaz Doue", gant E. Ernault, St. Brieg 1899, a seblant bezañ graet diouzh an dud vras.

PAOTR E VARV GLAS, hervez Perrault - MERC'HIG AR ROZENN, hervez Andersen. E Niv. 1 SKOL, e skrivomp: "Ret eo d'imp anzav hon eus nebout a levrigoù evit bugale an ead-se". Ur wech c'hoazh setu stouvet an toull gant AL LIAMM. An destenn o vezañ aes hag al lizherennoù bras awalc'h, e c'hellont an daou levrig bezañ hennet gant ar vugale 6 - 7 vloaz.

Goulenn an tri levr-se digant R. HUON, 23, rue de la République, Brest .
K.R.P. 684 08 ROAZHON (150 lur pep hini, nizoù kas ouzhpenn)

---+---+---+---+---+---

PAJENN AN TIEGEZHIOU BREZHONEK .

Karout a rafomp skoazellañ diouzh hor gwellañ ar gerent a sav o bugale o Brezhoneg ha na fell ket dezho o c'has d'ar skol c'hallek re abred.

Da c'hortoz na vo embannet "LENN A RAN II", e vefe tu neervat d'ober gant taolennoù-lenn "ME A ZESK BREZHONEG", gant C. Uguen, ha V. Seité, (Moulerzh bro-Leon, Landerne); hag ivez "LE FRANCAIS PAR LE BRETON", gant Le Bozec. (Al levr-mañ a c'hellomp kas evit gwerzh ar nizoù-kas : 45 lur).

Evit ar jedoniezh e c'hellfed en en harpañ evit ar geriadur war ul levrig aozet gant kelennerien Ober "NIVERI HA KONTA" (Imp. Centrale, Rennes); hag evit ar poelladennoù war ul levr jedoniezh aozet evit kour-stummañ ar skolioù gallek, evel "Arithmétique, Cours Préparatoire, classe de 11e, par une Réunion de Professeurs" (Frered de la Salle), Librairie de l'Enseignement Libre, 77, rue de Vaugirard, Paris 6 (Priz: 330 lur)

Ul levr gallek evel "MON PREMIER LIVRE DE FRANCAIS", gant Dumas, e Ti Hachette, a c'hellfe reiñ menoziou evit ar skrivañ hag an disskrivañ. Gant na teske ar vugale un tamm Galleg er ger, pe er straed (!) e c'hellfed, da 7 vloaz, antren er C'Hour-Izel, pezh a vefe dereat-kenañ.

Laouen-bras e vefomp d'embann ar pennadoù hag al lizhiri a gasfe d'imp ar gerent o deus skiant-prenañ war an dachenn-se.

+ + + + + + + +

PAPER SPLUIUS.

Follennoù paper spluius, gant frazennoù bruderezh e Brezhoneg, a vez kaset evit notra d'ar skolioù o goulenn gant :

VETEMENTS DE TRAVAIL SAINT NICHEL, ARIES & Cie.
15, rue Marie-Rouault, R E N N E S .

(an ti kenwerzh-mañ en deus lakaet ivez skritelloù brezhonek war nogerioù an tiez).

" S K O L "

Dastumadenn c'hwec'hmiziek a gelenouriezh
(Gouel-Yann ha Nedeleg)

Rener : A. ar C'halvez, Rener Skol Sant Erwan
e Ploueg-ar-Mor

Priz an niverenn : 200 lur

Priz ar c'homanant : 400 lur

Ar profoù a vezo degemeret gant anaoudegezh vat.

Kas al lizhiri, ar skridoù hag an arc'hant da

M.l'Abbé Armand LE CALVEZ
Directeur Skol Sant Erwan
Plouezec. (C.d.N.)
(C.C.P.RENNES 863 85)

Liesskrivet e Ti Mari J. MOULIN
22, straed Gurvan, 22
R O A Z H O N